

Pokretna knjižnica na primjeru projekta "Knjiga na kotačima" Gradske knjižnice i čitaonice Milivoja Cvetnića Hrvatska Kostajnica

Karagić, Ružica

Master's thesis / Diplomski rad

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:131:625477>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom](#).

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-31**

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
University of Zagreb
Faculty of Humanities
and Social Sciences

Repository / Repozitorij:

[ODRAZ - open repository of the University of Zagreb
Faculty of Humanities and Social Sciences](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FILOZOFSKI FAKULTET
ODSJEK ZA INFORMACIJSKE I KOMUNIKACIJSKE ZNANOSTI
SMJER BIBLIOTEKARSTVO
Ak. god. 2023./2024.

Ružica Karagić

**Pokretna knjižnica na primjeru projekta
„Knjiga na kotačima“
Gradske knjižnice i čitaonice Milivoja Cvetnića
Hrvatska Kostajnica**

Diplomski rad

Mentorica: dr.sc. Ana Barbarić, red. prof.

Zagreb, veljača 2024.

Izjava o akademskoj čestitosti

Izjavljujem i svojim potpisom potvrđujem da je ovaj rad rezultat mog vlastitog rada koji se temelji na istraživanjima te objavljenoj i citiranoj literaturi. Izjavljujem da nijedan dio rada nije napisan na nedozvoljen način, odnosno da je prepisan iz necitiranog rada, te da nijedan dio rada ne krši bilo čija autorska prava. Također izjavljujem da nijedan dio rada nije korišten za bilo koji drugi rad u bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili obrazovnoj ustanovi.

(potpis)

Sadržaj

1. Uvod.....	4
1. Pokretne knjižnice i njihova svrha.....	5
2. Razvoj pokretnih knjižnica u svijetu	9
3. Pokretne knjižnice u Republici Hrvatskoj.....	13
5. Projekt „Knjiga na kotačima“	24
5.1. Područje provedbe	24
5.2. Ciljne skupine	26
5.3. Provedbene aktivnosti.....	27
5.4. Provedbeni kapaciteti.....	29
5.5. Svrha i opravdanost projekta	31
5.6. Istraživanje o čitalačkim navikama stanovnika Hrvatske Kostajnice	32
6. Zaključak	41
7. Literatura	43
8. Popis slika.....	44
9. Tablice	45
10. Grafikoni.....	46
Sažetak	47
Summary.....	48

1. Uvod

Predmet istraživanja i prezentiranja u diplomskom radu je pokretna knjižnica na primjeru projekta "Knjiga na kotačima". To je projekt koji provodi Gradska knjižnica i čitaonica Milivoja Cvetnića Hrvatska Kostajnica, a radi se o pokretnoj knjižnici koja djeluje na prostoru grada Hrvatska Kostajnica i još tri općine Banovine i Pounja – Općine Hrvatska Dubica, Općine Majur i Općine Donji Kukuruzari. Projekt je financirala Europska unija iz Europskog socijalnog fonda u okviru poziva „Čitanjem do uključivog društva“.

Da bi se dobila slika o tome što su zapravo pokretne knjižnice i koja im je svrha, može se poslužiti definicijom: „Pokretna knjižnica, u najširem smislu, zbirka je knjižnične građe smještena u nekoj vrsti prijevoznog sredstva: cestovnog vozila, broda, zrakoplova i dr. Najčešća vrsta pokretne knjižnice je bibliobus – vozilo na autobusnom ili kamionskom podvozju, namjenski građeno i opremljeno za smještaj knjižnične građe“¹. Pokretne knjižnice javljaju se s ciljem da se knjižnične usluge pruže stanovnicima udaljenih područja, kojima je dolazak do stacionarne knjižnice otežan ili nemoguć.

Nakon definiranja pojma pokretnih knjižnica govori se o svrsi pokretnih knjižnica s naglaskom na Standarde za narodne knjižnice i na IFLA-ine Smjernice za pokretne knjižnice. Nakon toga daje se osvrt na povijesni razvoj pokretnih knjižnica u svijetu, a potom o pokretnim knjižnicama u Hrvatskoj, povijesnom razvoju i njihovom radu i djelovanju danas s naglaskom na Program razvoja mreže pokretnih knjižnica u Republici Hrvatskoj za desetogodišnje razdoblje od 2023. do 2032., strateški dokument kojim se određuje smjer razvoja pokretnih knjižnica i način njegove realizacije.

Na konkretnom projektu pokretne knjižnice pod nazivom „Knjiga na kotačima“ govori se o području provedbe, o ciljnim skupinama, provedbenim aktivnostima, provedbenim kapacitetima te o svrsi i opravdanosti projekta i njegovoj održivosti. Provedba ovog projekta doprinosi Nacionalnoj strategiji poticanja čitanja te uspostavljanju učinkovitog društvenog okvira za podršku čitanju, razvoju čitalačke pismenosti i poticanju čitatelja na aktivno i kritičko čitanje te povećanju dostupnosti

¹Črnjar, Lj.; Vugrinec, Lj. Uloga i značaj pokretnih knjižnica u životu lokalne zajednice. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 53, 3/4(2010), str. 126.

knjiga i drugih čitalačkih materijala u skladu sa Standardom za narodne knjižnice u Republici Hrvatskoj i smjernicama IFLA-e.

U okviru projekta „Knjiga na kotačima“ provedeno je istraživanje o čitalačkim navikama stanovnika Hrvatske Kostajnice i susjednih općina. Istraživanje je provela Agencija Improve Research & Analytics metodom anketiranja ispitanika pod nazivom PAPI (pen-and-paper personal interviews). Rezultati toga istraživanja objavljeni su u izvještaju, a pregled najzanimljivijih dijelova toga izvještaja daju se u diplomskom radu uz pomoć grafičkih prikaza i tablica.

1. Pokretne knjižnice i njihova svrha

Pokretna knjižnica u svom nazivu sjedinjuje pojam „knjižnica“ s pojmom „pokretnost“, (mobilnost) pri čemu ne označava samo fizičku pokretljivost knjižnice već isto tako i mobilnost knjižničnih usluga koje prate razvoj društva i njegovu mobilnost. Pokretne knjižnice podrazumijevaju sve oblike knjižničnih usluga koje odlaze svojim korisnicima zemljom, vodom ili zrakom pri čemu te knjižnice prenose ljudi i/ili životinje ili su motorizirane.²

Termin pokretna knjižnica može se tumačiti dvojako – kao pokretna zbirka građe koja se ostavlja na određeno vrijeme na nekom mjestu (školi, ustanovi, poduzeću...) i kao knjižnica smještena u nekoj vrsti prijevoznih sredstava.³ Prema Standardu za Narodne knjižnice „Pokretna knjižnica organizira se kao privremeni ili stalni oblik knjižnične djelatnosti u malim i razasutim naseljima te u rubnim i gusto naseljenim područjima većih gradova u kojima nema uvjeta za druge oblike djelovanja stacionarne narodne knjižnice.⁴

U IFLA-inim Smjernicama za pokretne knjižnice iz 2011. godine, navodi se razlika između pojmova koji se spominju u stranim zemljama i literaturi. konkretno,

² ErI Šafar, M. Razvoj pokretnih knjižnica u Republici Hrvatskoj. Osijek : Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Odjel za kulturologiju : Matica hrvatska, Ogranak, 2017. Str. 6-7.

³ Črnjar, Lj.; Vugrinec, Lj. Pokretne knjižnice u Hrvatskoj pogled iz prošlosti u budućnost. // Pokretne knjižnice u Hrvatskoj : zbornik radova / 10. okrugli stol o pokretnim knjižnicama i 4. festival hrvatskih bibliobusa „Od kočije do suvremenog bibliobusa“, Karlovac, 15. travnja 2011. / uredile Ljiljana Vugrinec, Ljiljana Črnjar, Frida Bišćan. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo ; Karlovac : Gradska knjižnica „Ivan Goran Kovačić“, 2012. Str. 10.

⁴ Standard za narodne knjižnice u Republici Hrvatskoj. // Narodne novine 103/2021. https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2021_09_103_1834.html (15.1.2024.)

pojam pokretna knjižnica (mobile library) uvriježen je među australskim i britanskim knjižničarima, dok se pojmovima bookmobile, bibliobus, Bucherbus, itd., koriste knjižničari u drugim zemljama.⁵

Pokretna knjižnica, u najširem smislu, zbirka je knjižnične građe smještena u nekoj vrsti prijevoznog sredstva: cestovnog vozila (autobusa, kamiona, kombija), broda, tramvaja, zrakoplova i dr. Osnovno obilježje i prednost pokretne knjižnice je da se s istim fondom, osobljem i opremom mogu pružiti knjižnične usluge stanovnicima koji žive na međusobno udaljenim područjima. Pokretna knjižnica je ustrojbeno jedinica narodne knjižnice i dio je knjižnične mreže županije, grada ili općine.⁶ Pokretne knjižnice nastaju prilagodbom određenog vozila te se pojavljuju u različitim oblicima, a najčešće se pojavljuju u obliku bibliobusa. Kako bi bibliobus mogao obavljati funkciju pokretne narodne knjižnice, treba biti posebno projektiran i konstruiran te namjenski opremljen odgovarajućim namještajem i drugom potrebnom opremom, u skladu s Pravilnikom o tehničkim uvjetima vozila u prometu na cestama i knjižničnim standardima. Takve promjene potrebne su kako bi bibliobus mogao ispuniti funkciju pokretne knjižnice. Zbog toga je važno na pravilan način obaviti promjene kako ne bi došlo do nepotrebnih poteškoća. Bibliobus treba biti konstruiran na način da je osigurano dobro osvjetljenje, mogućnost zagrijavanja i prozračivanja, odgovarajuća dostupnost ulaza/izlaza za korisnike te funkcionalna prohodnost za korisnike i osoblje duž unutrašnjosti vozila. Bibliobus bi tako trebao biti prilagođen kako bi se mogao koristiti. S obzirom da se radi o vozilu koje na neki način ima svrhu ustanove, potrebno ga je prilagoditi toj namjeni. Vrste bibliobusa su kombi, kamion i autobus. Određuje ih tip podvozja na kojem je obavljena nadogradnja odnosno prenamjena u pokretnu knjižnicu. Na taj način vozilo je usklađeno s potrebama pokretne knjižnice te se može koristiti u tu svrhu. Prema Standardu za narodne knjižnice⁷ bibliobus je pokretna knjižnica smještena u cestovnom vozilu (autobus, kamion ili kombi), koja ima knjižničnu građu, stručno osoblje i opremu za pružanje knjižničnih usluga stanovnicima na više međusobno udaljenih područja. Bibliobus omogućuje, privremeno ili stalno,

⁵ Smjernice za pokretne knjižnice / prerađeno izdanje priredila radna skupina IFLA-ine Sekcije za narodne knjižnice na čelu s Ianom Stringerom ; [s engleskog prevela Sanja Kovačević]. 1. hrvatsko izd. (prema 2. prerađenom izdanju izvornika). Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2011. Str. 11.

⁶ Črnjar, Lj.; Vugrinec, Lj. Uloga i značaj pokretnih knjižnica u životu lokalne zajednice. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 53, 3/4(2010), str. 126.

⁷ Standard za narodne knjižnice u Republici Hrvatskoj. // Narodne novine 103/2021. https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2021_09_103_1834.html (20.1.2024.)

pružanje knjižničnih usluga korisnicima u malim, razasutim naseljima ili gradskim četvrtima u kojima nema uvjeta za druge oblike djelovanja narodne knjižnice.⁸

Svrha pokretnih knjižnica je omogućivanje dostupnosti i pružanje knjižničnih usluga stanovništvu malih ili udaljenih naselja, koje nema mogućnosti korištenja stacioniranih knjižnica. Stanovništvu kojemu je iz bilo kojeg razloga onemogućeno ili otežano pristupiti knjižnici i njenim uslugama, upravo pokretna knjižnica omogućuje prevladavanje tog jaza, te kao izvor informacija, znanja i kulture znatno doprinosi kvaliteti njihovog života.

Osnovni cilj službe pokretne knjižnice je “promicati jednakopravnost u pružanju knjižničnih usluga povećavanjem mogućnosti pristupa istima”⁹, kako se navodi u IFLA-inim Smjernicama za pokretne knjižnice. Bibliobusne usluge djeluju protiv društvene isključenosti, baveći se ranjivim skupinama korisnika, kojima je teško doći do stacionirane knjižnice ili im je potrebna prilagođena vrsta usluga. Pokretne knjižnice u Hrvatskoj prilagođavaju se svojim uslugama upravo takvim korisnicima. Uloga bibliobusa naročito je važna u naseljima do 1000 stanovnika te na područjima ispod 2000 stanovnika koji žive u međusobno udaljenim mjestima gdje bibliobus i s ekonomskih i stručnih razloga ima prednost pred stacionarnom knjižnicom.¹⁰ Budući da su stajališta bibliobusa često smještene blizu dječjeg vrtića i škola, najbrojniji su korisnici upravo djeca od najranije dobi, a knjižničari pokretnih knjižnica u suradnji sa školama i vrtićima provode programe za poticanje čitanja. Pokretne knjižnice pomažu školama u ruralnim područjima povećanjem dostupnosti knjižnične građe i usluga te pristupom tehnologiji. Na taj način se razvija ljubav prema čitanju i potiče želja za cjeloživotnim učenjem.¹¹ Pokretne knjižnice posjećuju i različite specijalne ustanove i pružaju uslugu njihovim štićenicima. Radi se o bolnicama, domovima za starije i nemoćne, zatvorima i sl. Osim štićenika ovih ustanova, česti korisnici pokretnih knjižnica su i osobe treće životne dobi i osobe s invaliditetom.¹²

⁸ Standard za narodne knjižnice u Republici Hrvatskoj. // Narodne novine 103/2021. [https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2021_09_103_1834_\(20.1.2024.\)](https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2021_09_103_1834_(20.1.2024.))

⁹ Smjernice za pokretne knjižnice / prerađeno izdanje priredila radna skupina IFLA-ine Sekcije za narodne knjižnice na čelu s Ianom Stringerom ; [s engleskog prevela Sanja Kovačević]. 1. hrvatsko izd. (prema 2. prerađenom izdanju izvornika). Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2011. Str. 11.

¹⁰ Črnjar, Lj.; Vugrinec, Lj. Uloga i značaj pokretnih knjižnica u životu lokalne zajednice. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 53, 3/4(2010), str. 128-129.

¹¹ Mobile Libraries - More than Brick and Mortar / Princh Library Blog. <https://princh.com/blog-mobile-libraries-more-than-brick-and-mortar/#.XX999igza00> (25.1.2024.)

¹² Pezer, I.; Vugrinec, Lj. Pokretne knjižnice kao dio knjižnične mreže narodnih knjižnica u Hrvatskoj : stanje i razvojni planovi. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 58, 1/2(2015), str. 225.

Danas, kada su nam dostupne virtualne usluge i knjižnična građa i knjižnične usluge mogu se koristiti i online, postavlja se pitanje zašto pokretna knjižnica. Tehnologija dostupna u većim središtima često nije dostupna u manjim naseljima pa često u nekima od njih nema niti signala za mobitel, niti mogućnosti korištenja interneta. Stanovnici takvih naselja u pravilu su slabije kupovne moći, a često nemaju niti dovoljno znanja za korištenje suvremenih tehnologija, osobito ako su starije životne dobi. Pokretna knjižnica za njih znači dostupnost knjižničnih usluga, a nove tehnologije kojima ona raspolaže često im otvaraju prozor u svijet.

Svrha djelovanja pokretnih knjižnica u Hrvatskoj je ista kao i u Europi i svijetu, a to je omogućavanje dostupnosti i pružanje knjižničnih usluga stanovnicima malih naselja, udaljenih od većih gradova. Uz omogućavanje dostupnosti izvora informacija i literature za formalno i neformalno obrazovanje, za poticanje čitanja i raznih oblika pismenosti te za cjeloživotno učenje, uloga pokretnih knjižnica je i provođenje različitih aktivnosti namijenjenih različitim dobnim i interesnim skupinama korisnika. Tako pokretne knjižnice na svojim stajalištima organiziraju književne susrete, kazališne predstave, izložbe, radionice i sl. Budući da omogućuju građanima besplatan pristup internetu i računalnoj tehnologiji, često organiziraju i obrazovne programe za razvoj informatičke i informacijske pismenosti. U svom djelovanju, pokretne knjižnice redovito surađuju s općinama, školama, vrtićima, udrugama i drugim ustanovama na svom terenu kako bi pružale što kvalitetnije usluge građanima. Može se reći da je stajalište pokretne knjižnice informacijski punkt i mjesto gdje se mogu posuditi knjige, ali ne samo to već i mjesto susreta i društvenog događanja u zajednici.¹³

Uloga pokretnih knjižnica je važna pri promicanju knjige i čitanja, promicanju jednakosti pristupa informacijama, osobnom obrazovanju i zadovoljavanju kulturnih potreba stanovništva.

Pokretne knjižnice pomažu u popularizaciji čitanja i posuđivanja građe. One su važan dio knjižničarstva i zbog toga bi se trebalo uložiti mnogo napora za njihov opstanak i razvoj. Zbog toga bi se trebalo raditi na pronalaženju rješenja i sredstava kojima bi se osigurao taj cilj. Glavni cilj pokretnih knjižnica, u Hrvatskoj i svijetu, uvijek je bio pružanje usluga najranjivijim skupinama korisnika. Posebno osobe koje žive u manjim naseljima, djeca, starije osobe, teško pokretne osobe i osobe s invaliditetom, štićenici domova za starije, zatvorenici i sl. Isključenost određenih skupina iz određenih

¹³ Pezer, I.; Vugrinec, Lj. Pokretne knjižnice kao dio knjižnične mreže narodnih knjižnica u Hrvatskoj : stanje i razvojni planovi. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 58, 1/2(2015), str. 226.

segmenata društva problem je kojemu bi se trebalo pristupiti na pravilan način. U tom smislu pokretne knjižnice mogu pomoći kako bi se te skupine korisnika uključilo u djelovanje knjižnica. S obzirom da se radi o skupinama koje su često isključene iz određenih društvenih događanja, knjige i ostala građa mogu pomoći tim korisnicima. Pokretna knjižnica radi na aktivnostima i projektima kojima je cilj poboljšanje u unapređivanje knjižnične djelatnosti kao i uključivanje svih skupina te integracija različitih korisnika i članova lokalne zajednice. Na taj način pokretne knjižnice mogu pozitivno utjecati na kvalitetu života korisnika te im ponuditi sadržaje prema njihovim potrebama. Vrlo važan segment pokretnih knjižnica je činjenica da su one često jedino mjesto gdje stanovnici malih i udaljenih naselja imaju pristup tehnologijama, literaturi za učenje i edukaciju. Još jedan važan dio djelatnosti pokretne knjižnice je i poticanje čitanja, a posebno kod djece. Upravo je to razlog zbog kojega se najviše stajališta nalazi uz škole i vrtiće.¹⁴ Stanovnicima udaljenih naselja od knjižnica vrlo je važno imati pristup uslugama knjižnice, barem na ovaj način. Ovo može biti i jedini način za osiguravanje građe potrebne za učenje i čitanje u slobodno vrijeme.

2. Razvoj pokretnih knjižnica u svijetu

Još je 1851. godine engleski viktorijanski trgovac i filantrop, George Moore, osmislio projekt „Perambulating Library“ kako bi knjigama opskrbio ruralno stanovništvo koje je uključivalo devet sela engleskog okruga Cumbrie.¹⁵ Može se reći da je to pokretna knjižnica koju su sačinjavale kutije s knjigama na drvenim kolicima koje su se izmjenjivale između sela, a svako selo imalo je knjižničara volontera na jednoj od postaja, kako bi primio knjige i posudio ih članovima društva. Korisnici pokretne knjižnice plaćali su mjesečnu pretplatu od jednog penija ili godišnju pretplatu od jednog šilinga. Ovaj projekt pokazao se vrlo uspješnim jer je potaknuo lokalno stanovništvo na čitanje. Ubrzo, u ljeto 1858. godine Institut za mehaniku Warrington prikupio je novac za kupnju konja koji je vukao kola na kojem su se nalazile knjige. Ovim potezom povećao se broj posuđenih knjiga s 3000 na 12.000 knjiga godišnje, a

¹⁴ Vugrinec, Lj. Pokretne knjižnice - bibliobusi Koprivničko-križevačke županije : 1979. - 2019. // Podravski zbornik 46(2020), str. 133.

¹⁵ Usp. Chaudhary, A. Mobile library. https://www.academia.edu/5512708/Mobile_library (27.1.2024.)

pokretna knjižnica je jednom tjedno bila na dispoziciji društveno isključenim korisnicima engleskog okruga Chesire. Nova usluga koja je došla među stanovnike Warringtona povećala je razinu pismenosti stanovnika u cijelom gradu, ljudi su počeli više čitati, knjige su bile dostupnije i prihvatljivije od strane stanovnika. Tada je grad Warrington postao poznat po svojoj kulturnoj izvrsnosti.

U SAD-u se pokretne knjižnice javljaju početkom 20. stoljeća. Još je davne 1903. godine američka knjižničarka Lutie Stearns na konferenciji Američke knjižničarske asocijacije, održane na slapovima Niagare, pokrenula raspravu o vozilu koje bi prevozilo knjige. Prva pokretna knjižnica javlja se 1905. godine u američkom gradu Hagerstownu kada knjižnica Washinton County Free Library uvodi knjižnicu na kotačima koju čine kočija i konjska zaprega. Cilj je bio proširiti mogućnost besplatnih knjižnica u Washingtonu i to pokretanjem usluge prijevoza knjiga do zabačenijih dijelova zemlje. Upravni odbor Knjižnice okruga Washington 1912. godine je dotadašnji vagon s konjima, zamijenio mnogo suvremenijim motornim vozilom - automobilom.¹⁶ U tadašnje se vrijeme ovaj način pružanja usluga smatrao vrhuncem inovacije po pitanju proširenja knjižničnih usluga. Ovakav jedinstveni sustav dostave knjiga i pružanja usluga pokazao se kao pun pogodak.

U istom razdoblju u Europi su još uvijek korištene životinje za prijevoz knjiga (npr. magarci u Turskoj), a tek su se oko Prvog svjetskog rata u Velikoj Britaniji knjige počele prevoziti kamionetima u koje je moglo stati oko 500 knjiga. Služba pokretnih knjižnica većih knjižnica u Njemačkoj počinje aktivno djelovati od 1926. godine, a 1927. godine u Münchenu počinje voziti bibliotramvaj koji se zadržao sve do 70-tih godina 20. stoljeća. Dresdenska knjižnica Stadtische Bibliotheken Dresden, koja je počela s radom još davne 1875. godine, 1929. godine organizira prvu pokretnu knjižnicu koja je pokrivala predgrađa Dresdena, a koja djeluje i danas.

Zbog praktičnosti i ekonomičnosti velika je većina knjižnica u SAD-u prihvatila ovakav motorizirani način pružanja usluga. Pokretna knjižnica, izrađena po mjeri, koja se početkom 20. stoljeća mogla kupiti za manje od tisuću dolara s vremenom se modernizirala i prilagođavala potrebama korisnika i postala prostor u vozilu gdje je bio slobodan pristup građi. U zimskim mjesecima je većina pokretnih knjižnica imala i peći na ugljen. Do 1937. godine u SAD-u se bilježi broj od 60-ak pokretnih knjižnica. Ponukani ubrzanim razvojem i modernizacijom pokretnih knjižnica, Američko

¹⁶ Erl Šafar, M. Razvoj pokretnih knjižnica u Republici Hrvatskoj. Osijek : Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Odjel za kulturologiju : Matica hrvatska, Ogranak, 2017. Str. 43.

knjižničarsko društvo (American Library Association) godine 1937., donosi prve smjernice za pokretne knjižnice pod nazivom „Book Automobiles“. Nažalost, ekonomska kriza za vrijeme drugog svjetskog rata privremeno je usporila proizvodnju pokretnih knjižnica i daljnji razvoj ovakvog načina pružanja usluge.

Nakon drugog svjetskog rata pokretne knjižnice u Europi i u Sjedinjenim Američkim državama su uglavnom motorizirana vozila. Najčešće su to autobusi koji dobivaju naziv „bibliobusi“. Bibliobusi su, sukladno kontekstu toga vremena, bili opremljeni građom za sve dobne skupine. Obilazili su udaljena naselja i imali su značajnu ulogu kod opismenjavanja stanovništva, razvijanja čitalačkih navika i obrazovanja općenito.

Razdoblje nakon drugog svjetskog rata, točnije od 1956. do 1964. godine, smatra se „zlatnim dobom“ pokretnih knjižnica u Sjedinjenim Američkim Državama, prvenstveno zahvaljujući izmjenama Zakona o knjižničnim uslugama (Library Services Act) koje su stupile na snagu 1956. godine. Izmjenom navedenog zakona osigurana je svota od 40.000 dolara onim gradovima koji su zadovoljavali odredbe Zakona. Naglasak je stavljen na proširenje usluga za ruralna područja koja broje 10.000 stanovnika ili manje. Do 1964. godine, kao rezultat izmjene Zakona o knjižničnim uslugama, trećina novca potrošena je na pokretne knjižnice koje su u relativno kratkom vremenskom razmaku uspjele doprinijeti jednakopravnosti u pružanju knjižničnih usluga za preko 30 milijuna stanovnika iz ruralnih područja i pružiti novu uslugu za još 1.5 milijuna stanovnika.

Negativan trend u razvoju pokretnih knjižnica započeo je 1970-ih godina prvenstveno zbog rasta cijena goriva. Iako se 80-ih godina smanjuje cijena goriva, nastaju nove prepreke u pogledu financijskih problema knjižnica. Trend se nažalost nastavlja i u 21. stoljeću. Prema mišljenju autorice povijesnog pregleda razvoja pokretnih knjižnica, Sare Aye, najveći problemi su visoka cijene goriva i napredak digitalne tehnologije. U prilog ovoj činjenici ide i podatak od strane Američkog knjižničarskog udruženja (ALA), prema kojem se između 1990. i 2003. godine, broj pokretnih knjižnica u Sjedinjenim Američkim Državama smanjio s 1102 na 864.

Skandinavske zemlje imaju najbolju mrežu pokretnih knjižnica, a Danska ima najrazvijeniji knjižnični sustav. Iako je najmanja od skandinavskih zemalja, prva je dobila pokretnu knjižnicu 1926. godine, ali krajem 20. stoljeća se suočava sa zatvaranjem 259 knjižničnih ogranaka i 16 pokretnih knjižnica.

Horrocks i Hargreaves u članku *Bookmobile Operations Over the World* iz 1961. godine, između ostalog, ističu Švedsku i Norvešku kao zemlje koje su prve počele koristiti različite vrste pokretnih knjižnica krajem 1950-ih. Uz bibliobus, koristili su vlakove i bibliobrodove, zato što su u to vrijeme zajednice bile raštrkane diljem obje zemlje. Zbog velike udaljenosti među mjestima i loše prometne infrastrukture pristup je bio otežan, pa su posegnuli za novim načinima pružanja usluga korisnicima koji su živjeli u udaljenijim mjestima. Bibliobrodovi su imali opseg djelovanja po otocima koji su se nalazili u blizini velikih gradova poput Stockholma i Goteborga, a radili su za vrijeme proljeća i jeseni. U Norveškoj jedan je bibliobrod djelovao iz Trondheima, a drugi iz Bergena kako bi opsluživali korisnike koji žive na otocima u područjima Hordaland, Sogn i Fjordane. U Danskoj je pak knjižnica okruga Svenborg koristila motorni čamac koji je prevozio i do 500 knjiga, a posjećivao je otoke Birkholrn, Hjorto i Skarii.

Ostale zemlje diljem Europe pratile su trend razvoja pokretnih knjižnica nakon drugog svjetskog rata. U Engleskoj su se među prvim zemljama nakon rata počela pokrivati i urbana područja oko većih gradova. Za razliku od ostalih zemalja Velike Britanije, Engleske su knjižnične službe bile vrlo dobro organizirane i opremljene tada suvremenim vozilima koji su pokrivali dosta velika područja diljem zemlje. U Irskoj se prve pokretne knjižnice pojavljuju 1952. godine. Tadašnje pokretne knjižnice u Njemačkoj aktivne su isključivo u predgrađima velikih gradova poput Münchena, Augsburga, Hanovera, Brunswicka, itd., koji su već otprije imali razvijen i dobro organiziran sustav pružanja knjižničnih usluga. U Austriji (Beč) se prve pokretne knjižnice javljaju u travnju 1955. godine, u Belgiji (Antwerp) 1959. godine. Zahvaljujući UNESCO-u, Grčka je svoju prvu pokretnu knjižnicu dobila u srpnju 1957. godine, opremljenu projektorom i ekranom za prikazivanje filmova.

Za razliku od Europe i SAD-a gdje je brz gospodarski, tehnološki i kulturološki razvoj, u nekim dijelovima svijeta pokretne knjižnice još uvijek čine životinje sa ili bez zaprežnih kola. U afričkim zemljama Zimbabve i Kenija IFLA je 90-tih godina 20. stoljeća provodila projekt pokretnih knjižnica prenoseći knjige uz pomoć magaraca i deva s ciljem opismenjavanja tamošnjih zajednica, stvaranja čitalačkih navika i poboljšanja kvalitete života.¹⁷ Od ostatka svijeta potrebno je istaknuti Australiju u kojoj se prva pokretna knjižnica javlja 1949. godine u gradu Wollongongu (Novi Južni

¹⁷ Erl Šafar, M. Razvoj pokretnih knjižnica u Republici Hrvatskoj. Osijek : Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Odjel za kulturologiju : Matica hrvatska, Ogranak, 2017. Str. 44.

Wales). U Sydneyju se prva pokretna knjižnica pojavljuje 1957. godine, pokrenuta od strane Gradskog vijeća. U to vrijeme prenosila je 5000 svezaka knjiga i smatrala se najvećom pokretnom knjižnicom na svijetu. UNESCO je nastavio s pilot projektima i na drugim kontinentima. Tako se 1950-ih godina prve pokretne knjižnice javljaju u Indiji (New Delhi), Singapuru, Tajlandu, Gani, Nigeriji, Kolumbiji (Medellin), Peruu (Callao), Brazilu, a početkom 1960-ih i u Iraku (Bagdad).

Danas, u 21. stoljeću, zemlje sjeverne Europe prednjače po broju pokretnih knjižnica te imaju visoko razvijen sustav bibliobusnih službi. Poseban je naglasak na zemlje Skandinavije (Švedska, Norveška, Finska, Danska) i Veliku Britaniju koja broji preko 800 bibliobusa. Velika Britanija ujedno i prednjači po broju bibliobusa u nekoj zemlji, dok u skandinavskim zemljama taj broj raste. Pokretne knjižnice navedenih zemalja opremljene su najsuvremenijom opremom (računala, rampa za invalide, zvučne knjige, 3D printeri) te na dnevnoj bazi zadovoljavaju informacijske potrebe osoba koje su socijalno isključene.

Dakle, od pojave pokretnih knjižnica pa sve do danas, pokretne knjižnice prilagođavaju svoj rad svojim korisnicima kao i ustroj bibliobusnih službi u skladu sa sredstvima kojima raspolažu, a sve s ciljem zadovoljavanja informacijskih potreba socijalno isključenih osoba diljem svijeta.

3. Pokretne knjižnice u Republici Hrvatskoj

Prva pokretna knjižnica u Republici Hrvatskoj započela je s radom početkom 20. stoljeća, točnije 1911. godine u Karlovcu kada su se knjige složene u drvene sanduke odvozile u obližnja sela u fijakerima koje su vozili konji. O tome su izvještavale karlovačke novine „Narodni glas“ pa se tako zna da je točan datum početka rada prve pokretne knjižnice bio 21.12.1911. godine.¹⁸

Nakon drugog svjetskog rata javljaju se pokretne knjižnice na području Bjelovara, Čakovca, Karlovca, Đurđevca, Osijeka, Rijeke, Vinkovaca te drugih mjesta diljem Hrvatske. Autorice Črnjar i Vugrinec navode jedno od tih iskustava, a o čemu govori Hela Jurašek u svom članku „Pokretne žive knjižnice“. Radi se o akciji osječke

¹⁸ Črnjar, Lj.; Vugrinec, Lj. Pokretne knjižnice u Hrvatskoj pogled iz prošlosti u budućnost. // Pokretne knjižnice u Hrvatskoj : zbornik radova / 10. okrugli stol o pokretnim knjižnicama i 4. festival hrvatskih bibliobusa „Od kočije do suvremenog bibliobusa“, Karlovac, 15. travnja 2011. / uredile Ljiljana Vugrinec, Ljiljana Črnjar, Frida Bišćan. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo ; Karlovac : Gradska knjižnica „Ivan Goran Kovačić“, 2012. Str. 11.

knjižnice u kojoj su knjižničarke svakog ponedjeljka fijakerima odvozile knjige u desetak okolnih sela i posuđivale ih tamošnjim stanovnicima.

Bjelovarska knjižnica početkom 60-tih godina putem pokretne knjižnice odvozi knjige u bolnicu te bolničkim pacijentima posuđuje knjige, a posebna pozornost posvećuje se djeci kojoj se čitaju priče, odgonetavaju zagonetke i sl. kako bi im se olakšao boravak u bolnici. Kako je jačala svijest o potrebi uvođenja modernije pokretne knjižnice, Branko Hanž iscrpno navodi i opisuje preduvjete potrebne za uvođenje bibliobusa u svom članku „Kad krene prvi bibliobus“¹⁹, a to su vozilo, knjižni fond, osigurana stalna sredstva za rad, odgovarajuće osposobljeno osoblje te specifična organizacija rada sukladno potrebama područja kojem obilaze. Gradska knjižnica Karlovac uvodi 1964. godine prilagođeno kombi vozilo, a Gradska knjižnica Rijeka 1969. godine svečano otvara bibliobus – autobus preuređen za pružanje knjižničnih usluga. To je prva pokretna knjižnica takve vrste u Hrvatskoj i u Jugoslaviji. Nakon riječkog bibliobusa, bibliobusna služba u Hrvatskoj doživljava svoj procvat. Novi bibliobus za riječku knjižnicu napravilo je poduzeće TAM iz Maribora već 1972. godine, a iste godine bjelovarska knjižnica uvodi prilagođeni bibliokombi. Zagrebačka bibliobusna služba započela je s radom 1976. godine kada nabavlja suvremeno opremljeni i namjenski izrađeni bibliobus u suradnji s tvrtkom TAM iz Maribora. To je bibliobus koji zatim postaje prototip za sve kasnije izrađene bibliobuse – u Karlovcu (1978.), Puli (1978.), Čakovcu i Koprivnici (1979.), Bjelovaru (1980.), Dugoj Resi (1980.), a zatim i u drugim gradovima.

Narodne knjižnice razvile su cijeli sustav aktivnosti kojima nastoje posebne kategorije korisnika približiti knjižnici. Posebnu pozornost posvećuju učenicima, starijim osobama, domaćicama, radnicima, djeci, bolesnima, slijepim osobama, nezaposlenima, hendikepiranima te etničkim manjinama i imigrantima kojima je potreban integracija u sustav. U nastojanjima da svoje fondove učine pristupačnima svim kategorijama korisnika, razvijaju posebnu službu tzv. pokretne knjižnice, prije svega bibliobusnu službu. To su knjižnice u malom, gdje u posebno građenim autobusima s policama posuđuju knjige stanovnicima udaljenih naselja i gradskih

¹⁹ Črnjar, Lj.; Vugrinec, Lj. Pokretne knjižnice u Hrvatskoj pogled iz prošlosti u budućnost. // Pokretne knjižnice u Hrvatskoj : zbornik radova / 10. okrugli stol o pokretnim knjižnicama i 4. festival hrvatskih bibliobusa „Od kočije do suvremenog bibliobusa“, Karlovac, 15. travnja 2011. / uredile Ljiljana Vugrinec, Ljiljana Črnjar, Frida Bišćan. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo ; Karlovac : Gradska knjižnica „Ivan Goran Kovačić“, 2012. Str. 12.

četvrti u kojima nema knjižnice.²⁰ Bibliobusne službe u Republici Hrvatskoj postigle su vrhunac svog razvoja sredinom 80-tih godina kada je u Hrvatskoj postojalo 16 službi pokretnih knjižnica s ukupno 17 vozila. Nakon toga se broj vozila počinje smanjivati, uglavnom zbog starosti vozila i zbog nedostatka sredstava, a početkom 90-tih zbog rata i ratnih prilika.

U navedenom razdoblju nije se radilo na obnavljanju bibliobusnih službi te one postaju sve manje popularne. Ipak, u tom razdoblju događaju se određene pozitivne promjene čiji cilj je bio urediti i organizirati sustav pokretnih knjižnica. Godine 1990. usvojeni su Standardi za pokretne knjižnice – bibliobuse u Republici Hrvatskoj koji se koriste do 1999. godine. Standardi se donose godinu dana prije no što IFLA izdaje Smjernice za pokretne knjižnice i prije no što mnogi broj država ima nacionalne standarde za pokretne knjižnice. Donošenje Standarda govori o djelovanju i naporima kojima se pokušalo organizirati sustav pokretnih knjižnica na nacionalnoj razini.

Dominantan model organizacije bibliobusnih službi je služba uz županijske matične knjižnice koje su kadrovski i stručno najbolje ekipirane pa mogu biti logističko uporište bibliobusnim službama. Osim toga, prema Pravilniku o matičnoj djelatnosti knjižnica u Republici Hrvatskoj, jedna od njihovih ključnih zadaća je skrb o izgradnji jedinstvene mreže knjižnica na području županije.²¹

Nakon stagnacije krajem 20. stoljeća, početkom 21. stoljeća događaju se određene promjene. Kao rezultat velikih napora knjižničara, 2002. godine Ministarstvo kulture RH počinje sufinancirati nabavu bibliobusa. Tijekom 2003. i 2004. godine počinju se nabavljati novi bibliobusi u Bjelovaru, Čakovcu, Karlovcu, Koprivnici i Rijeci. Uključivanjem Ministarstva kulture u financiranje bibliobusa knjižnicama je omogućeno jednostavnije nabavljanje vozila te se krenulo u nabavu novih vozila. To je pomoglo u razvijanju mreže pokretnih knjižnica u Hrvatskoj jer su se one sada mogle proširiti. Time je veći broj korisnika mogao imati pristup bibliobusu. Nabava novih vozila potaknula je organiziranje usluga i programa, a poseban naglasak se pri tome stavio na socijalno isključene skupine.

U prvih deset godina 21. stoljeća pokretne knjižnice uspostavljene su u 10 županija i na području grada Zagreba. U 2010. godini u Republici Hrvatskoj djeluje

²⁰ Erl Šafar, M. Razvoj pokretnih knjižnica u Republici Hrvatskoj. Osijek : Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Odjel za kulturologiju : Matica hrvatska, Ogranak, 2017. Str. 53.

²¹ Črnjar, Lj.; Vugrinec, Lj. Uloga i značaj pokretnih knjižnica u životu lokalne zajednice. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 53, 3/4(2010), str. 128.

ukupno deset bibliobusnih službi – devet pri županijskim matičnim knjižnicama u Bjelovaru, Čakovcu, Karlovcu, Koprivnici, Osijeku, Rijeci, Vinkovcima, Zadru i Zagrebu. Samo jedna služba pokretne knjižnice djeluje u okviru manje gradske knjižnice, a to je bibliobusna služba u Križevcima, koja jedina ima bibliokombi. Područje obuhvata ovih bibliobusa je 10 županija, 17 gradova i 106 općina s ukupno 413 stajališta. U bibliobusnim službama je zaposleno ukupno 32 zaposlenika, najviše u Zagrebu, njih 13. U prosjeku u jednom bibliobusu rade 2 zaposlenika iako Standard propisuje da u jednoj smjeni radi minimalno 3 osobe. Iste 2010. godine bibliobusi su imali ukupno 13.328 upisanih korisnika od čega najveći broj čine djeca do 15 godina starosti, ukupno 8.379 djece.

Tijekom 2011. i 2012. godine su, u sklopu kampanje Hrvatskog knjižničarskog društva „Imam pravo znati, imam pravo na knjižnicu“, održane radionice „Partnerstvo na uspostavi knjižnica i knjižničnih usluga“. Gotovo sve županijske matične službe izjasnile su se da daljnji razvoj mreže narodnih knjižnica u svojim županijama vide kroz osnivanje novih ili unaprjeđenje rada postojećih službi pokretnih knjižnica. Izrada „Nacrta Strategije razvoja narodnih knjižnica za razdoblje 2013. – 2015.“ potaknula je u stručnoj zajednici još konkretnija razmišljanja o većoj ulozi pokretnih knjižnica u postojećim mrežama narodnih knjižnica. Komisija za pokretne knjižnice Hrvatskog knjižničarskog društva bila je aktivno uključena u izradu spomenutog nacrta te je potakla i jedinstvenim upitnikom provela istraživanje o potrebama i planovima i razvoja pokretnih knjižnica u Hrvatskoj. Rezultati toga istraživanja predstavljeni su na 11. okruglom stolu o pokretnim knjižnicama u Republici Hrvatskoj 2013. godine. Rezultati su pokazali da je u Hrvatskoj u 2013. godini djelovalo 10 službi pokretnih knjižnica, s dvanaest bibliobusa. Početkom 2014. godine nabavljena su i stavljena u funkciju još dva vozila (po jedno u Karlovačkoj i Zadarskoj županiji), dakle ukupno 14 bibliobusa u 10 bibliobusnih službi.

U godinama koje slijede postojeće bibliobusne službe nastojale su proširiti djelatnost nabavom dodatnih vozila, a u nekoliko županija koje nemaju pokretne knjižnice iskazan je interes za njihovim osnivanjem. Ministarstvo kulture i medija donosi u rujnu 2021. godine Standard za narodne knjižnice u Republici Hrvatskoj. U okviru navedenog Standarda govori se o pokretnim knjižnicama – najprije o bibliobusu kao pokretnoj knjižnici koja je smještena u cestovnom vozilu (autobus, kamion ili kombi) te ima knjižničnu građu, stručno osoblje i opremu za pružanje knjižničnih usluga. Zatim se govori o mreži pokretnih knjižnica, knjižničnom fondu i uslugama

bibliobusa, o vrstama i obilježjima vozila, o bibliobusnim stajalištima, o knjižničarskim djelatnicima u bibliobusu, o financiranju bibliobusne službe, o vizualnom identitetu i promidžbi i o stacionarnim prostorijama bibliobusne službe i bibliobusa.

Prema **Tablici 1.** može zaključiti da početkom 2021. godine u Hrvatskoj djeluje 9 bibliobusnih službi s ukupno 13 vozila. Uglavnom su to pokretne knjižnice na kamionskom podvozju i autobusi te 3 kombija.

Tablica 1. Bibliobusne službe u Republici Hrvatskoj – stanje 1. siječnja 2022. godine

Redni broj	Županija / bibliobusna služba	Godina osnivanja bibliobusne službe	Godina proizvodnje bibliobusa	Vrsta podvozja
1.	BJELOVARSKO-BILOGORSKA / Narodna knjižnica „Petar Preradović“ Bjelovar	1972.	2004.	KAMION
2.	GRAD ZAGREB / Knjižnice grada Zagreba	1976.	1995.	AUTOBUS
			2011.	KAMION
3.	KARLOVAČKA / Gradska knjižnica „Ivan Goran Kovačić“ Karlovac	1958.	2003.	KAMION
			2013.	KOMBI
4.	KOPRIVNIČKO-KRIŽEVAČKA / Knjižnica i čitaonica „Fran Galović“ Koprivnica	1979.	2004.	KAMION
5.	KOPRIVNIČKO-KRIŽEVAČKA / Gradska knjižnica „Franjo Marković“ Križevci	2009.	2007.	KOMBI
6.	MEĐIMURSKA / Knjižnica „Nikola Zrinski“ Čakovec	1979.	2003.	KAMION
7.	PRIMORSKO-GORANSKA / Gradska knjižnica Rijeka	1969.	2004.	KAMION
			2015.	KOMBI
8.	VUKOVARSKO-SRIJEMSKA / Gradska knjižnica i čitaonica Vinkovci	2006.	2005.	KAMION
9.	ZADARSKA / Gradska knjižnica Zadar	2006.	1986.	AUTOBUS
			2006.	AUTOBUS

Prilikom za uspostavu i proširenje bibliobusne službe, dobile su knjižnice 2021. godine kada Ministarstvo kulture i medija u okviru Operativnog programa „Učinkoviti ljudski potencijali“ 2014. – 2020. i poziva na dodjelu bespovratnih sredstava za program „Čitanjem do uključivog društva“ čime je osiguralo sredstva za financiranje dvanaest projektnih prijedloga koji uključuju nabavu bibliobusa. Ukupni iznos

bespovratnih sredstava iznosio je 41.000.000,00 HRK (5.441.635,14 EUR). Iz sredstava Europskog socijalnog fonda osigurano je 85 % navedenog iznosa, dok obvezni udio nacionalnog sufinanciranja od 15 % osigurava Ministarstvo kulture i medija iz Državnog proračuna Republike Hrvatske. Odlukom o financiranju podupire se provedba 12 projekata ukupne vrijednosti 35.000.000,00 HRK (4.645.298,29 EUR).

Tablica 2. Rezultati poziva na dodjelu bespovratnih sredstava „Čitanjem do uključivog društva“²²

<p>ŽUPANIJSKA MATIČNA NARODNA KNJIŽNICA u procesu nabave zamjenskog bibliobusa u svrhu održivosti bibliobusne službe u 2023.</p> <ul style="list-style-type: none">• BJELOVARSKO-BILOGORSKA / Narodna knjižnica „Petar Preradović“ Bjelovar• KARLOVAČKA / Gradska knjižnica „Ivan Goran Kovačić“ Karlovac• MEĐIMURSKA / Knjižnica „Nikola Zrinski“ Čakovec• VUKOVARSKO-SRIJEMSKA / Gradska knjižnica i čitaonica Vinkovci
<p>ŽUPANIJSKA MATIČNA NARODNA KNJIŽNICA u procesu nabave bibliobusa u svrhu osnivanja bibliobusne službe u 2023.</p> <ul style="list-style-type: none">• LIČKO-SENJSKA / Samostalna narodna knjižnica Gospić – prenamjena dobivenih sredstava• SPLITSKO-DALMATINSKA / Gradska knjižnica Marka Marulića Split• VIROVITIČKO-PODRAVSKA / Gradska knjižnica i čitaonica Virovitica
<p>OPĆINSKA ILI GRADSKA NARODNA KNJIŽNICA U ŽUPANIJI u procesu uspostave bibliobusne službe u 2023.</p> <ul style="list-style-type: none">• BRODSKO-POSAVSKA / Hrvatska čitaonica Vrpolje• ISTARSKA / Gradska knjižnica Poreč• SISAČKO-MOSLAVAČKA / Gradska knjižnica i čitaonica Milivoja Cvetnića Hrvatska Kostajnica• SISAČKO-MOSLAVAČKA / Narodna knjižnica i čitaonica Lekenik• VARAŽDINSKA / Gradska knjižnica i čitaonica Novi Marof

Prema rezultatima natječaja Europskog socijalnog fonda „Čitanjem do uključivog društva“ financiraju se projekti četiriju županijskih matičnih narodnih knjižnica: u Bjelovaru, Karlovcu, Čakovcu i Vinkovcima, iz kojih se financira nabava zamjenskog bibliobusa. Iz istog su izvora osigurana sredstva i za tri županijske matične narodne knjižnice, od kojih su u Virovitici i Splitu bibliobusne službe u procesu

²² Program razvoja mreže pokretnih knjižnica u Republici Hrvatskoj od 2023. do 2032. <https://min-kulture.gov.hr/UserDocsImages//dokumenti/knji%C5%BEnice//PROGRAM%20razvoja%20mre%C5%BEe%20po%20kretnih%20knji%C5%BEnica%209%20lis.pdf> (31.1.2024.).

osnivanja, dok je županijska matična narodna knjižnica u Gospiću napravila prenamjenu dobivenih sredstava za knjižnično spremište te Ličko-senjska županija i dalje ostaje područje bez organizirane bibliobusne službe. Program razvoja mreže pokretnih knjižnica u Republici Hrvatskoj iz istog izvora osigurana su sredstva za pet općinskih, odnosno gradskih narodnih knjižnica. Općinske ili gradske narodne knjižnice u Hrvatskoj Kostajnici, Lekeniku, Novom Marofu, Vrpolju i Poreču, na temelju iste odluke o financiranju, u procesu su uspostave bibliobusne službe, o čemu govori **Tablica 2.**

Sredstva Europskog socijalnog fonda uložena u obnovu postojećeg voznog parka i osnivanje novih bibliobusnih službi ne rješavaju u cijelosti potrebe pokretnih knjižnica u Republici Hrvatskoj. Naime, bibliobusna služba županijske matične narodne knjižnice sastavni je dio županijske knjižnične mreže, dok je bibliobusna služba općinske ili gradske narodne knjižnice sastavni dio knjižnične mreže pripadajućih općina odnosno gradova. Prema tome, općinske odnosno gradske knjižnice koje osnivaju bibliobusnu službu za svoje područje ne mogu biti rješenje za ukupne potrebe županije. Iznimno se može dogoditi da bi neka općinska ili gradska narodna knjižnica uz suglasnost županijske matične narodne knjižnice mogla biti rješenje za cijelu županiju uz uvjet da zadovoljava materijalne i stručne kapacitete za pružanje bibliobusnih usluga na širem županijskom području. Primjer takve knjižnice je Gradska knjižnica „Franjo Marković“ Križevci koja pruža bibliobusne usluge za četiri jedinice lokalne samouprave.

Prema podacima navedenima u **Tablici 1.** i **Tablici 2.** u Republici Hrvatskoj deset županija nema županijsku bibliobusnu službu niti je ona u procesu osnivanja. To su: Brodsko-posavska, Dubrovačko-neretvanska, Istarska, Krapinsko-zagorska, Ličko-senjska, Osječko-baranjska, Požeško-slavonska, Sisačko-moslavačka, Šibensko-kninska, Varaždinska. Uz navedene potrebno je izdvojiti i Zagrebačku županiju kao jedanaestu županiju koja na svojem području nema organiziranu bibliobusnu službu, no djelomično je pokriva bibliobusna služba Grada Zagreba. U Zagrebačkoj županiji zatvoreno je 10 od 25 bibliobusnih stajališta zbog toga što je zagrebačka bibliobusna služba u siječnju 2022. jedan od dva bibliobusa stavila u mirovanje.

Programom razvoja mreže pokretnih knjižnica utvrđuju se, između ostaloga, da su županijske matične narodne knjižnice, sukladno zakonskim propisima, knjižnice nositeljice uspostave i razvoja bibliobusnih usluga za svaku županiju. Iznimno to mogu biti i knjižnice koje zahvaljujući svojem zemljopisnom i prometnom položaju te

materijalnim i stručnim kapacitetima predstavljaju knjižnice od osobite (strateške) važnosti za realizaciju pokretnih knjižničnih usluga u županiji.

Prema Programu razvoja, mreže pokretnih knjižnica u Republici Hrvatskoj za razdoblje od 2023. do 2032. godine imaju svoje aktivnosti i podaktivnosti koje su usuglašene sa Nacrtom Nacionalnog plana razvoja kulture i medija za razdoblje od 2023. do 2027. godine i pripadajućim Nacrtom Akcijskog plana razvoja kulture i medija za razdoblje od 2023. do 2024. godine.

Posebni cilj Nacionalnog plana razvoja kulture i medija za razdoblje 2023. do 2027. godine je cilj 3. - razvoj sustava arhiva, knjižnica i muzeja predviđa mjeru 3.2. - razvoj stručnih i infrastrukturnih kapaciteta arhiva, knjižnica i muzeja, što uključuje i razvoj stručnih i infrastrukturnih kapaciteta pokretnih knjižnica.

Povećanje dostupnosti knjižnične građe i usluga prostorno udaljenim, marginaliziranim i ranjivim skupinama društva te postizanje jednakopravnosti u pružanju istih za sve skupine stanovništva cilj je Programa razvoja mreže pokretnih knjižnica u Republici Hrvatskoj.

Za provedbu mjere 3.2. – razvoj stručnih i infrastrukturnih kapaciteta arhiva, knjižnica i muzeja koja uključuje i razvoj stručnih i infrastrukturnih kapaciteta pokretnih knjižnica predviđene su četiri aktivnosti Programa, a to su:

1. Izrada županijskog plana razvoja mreže bibliobusnih usluga kao strateškog dokumenta županijskih matičnih narodnih knjižnica koje nemaju uspostavljenu županijsku bibliobusnu službu.

Nositelji provedbe aktivnosti su županijske matične narodne knjižnice u suradnji s Nacionalnom i sveučilišnom knjižnicom u Zagrebu i jedinice područne (regionalne) samouprave, odnosno županije. Predviđeni trošak aktivnosti obuhvaća redoviti rad voditelja županijskih matičnih razvojnih službi, a trajanje je aktivnosti u razdoblju 2023. – 2024. godine. Predviđen izvor financiranja jest Ministarstvo kulture i medija Republike Hrvatske za trošak plaća djelatnika županijskih matičnih i razvojnih službi. Pokazatelji rezultata jesu usvojeni planovi razvoja županijskih mreža bibliobusnih usluga uz suglasnost deset županijskih matičnih narodnih knjižnica za Brodsko-posavsku, Dubrovačko-neretvansku, Istarsku, Krapinsko-zagorsku, Ličko-senjsku, Osječko-baranjsku, Požeško-slavonsku, Sisačko-moslavačku, Šibensko-kninsku, Varaždinsku i Zagrebačku županiju.

2. Uključivanje općinskih/gradskih bibliobusnih službi u knjižničnu mrežu općine/grada i županije prema čl. 49. Standarda.

„Bibliobusne službe koje su u postupku osnivanja pri općinskoj/gradskoj knjižnici, zahvaljujući osiguranim sredstvima iz Europskog socijalnog fonda u 2021. godini za operativni program Učinkoviti ljudski potencijali 2014. – 2020. te pozivom na prijavu i provedbu programa „Čitanjem do uključivog društva“ (Hrvatska čitaonica Vrpolje, Gradska knjižnica Poreč, Gradska knjižnica i čitaonica Milivoja Cvetnića Hrvatska Kostajnica, Narodna knjižnica i čitaonica Lekenik, Gradska knjižnica i čitaonica Novi Marof) trebaju se organizirati sukladno odredbama čl. 49. Standarda te ih, ovisno o suglasnosti nadležne matične razvojne službe i županijskom planu razvoja mreže bibliobusnih usluga, uvrstiti u knjižničnu mrežu pripadajućih općina, gradova i županija. Očekivani je ishod uspostavljanje bibliobusnih službi općina/gradova u skladu sa Standardom i uključivanje u pripadajuću knjižničnu mrežu. Nositelji provedbe aktivnosti jesu županijske matične razvojne službe u suradnji s općinskom/gradskom knjižnicom koja je u procesu osnivanja bibliobusne službe i njihovim osnivačima. U trošak aktivnosti ubraja se redoviti rad djelatnika županijskih matičnih razvojnih službi i ostalih nositelja/sudionika aktivnosti, a predviđeno trajanje aktivnosti u razdoblju 2023. – 2024. Nositelji/sudionici aktivnosti i omjeri financiranja uređeni su prema čl. 54. Standarda te uključuju županijske matične razvojne službe u suradnji s općinskom/gradskom knjižnicom i njihovim osnivačima, općinama i gradovima koje nemaju narodnu knjižnicu te županijom. Pokazatelj rezultata ove aktivnosti jest dobivena suglasnost nadležne županijske matične i razvojne službe za obavljanje usluga pokretne knjižnice. Primjerice, dobivena suglasnost matične i razvojne službe Knjižnica grada Zagreba i općinske/gradske knjižnice u Zagrebačkoj županiji.“²³

3. Sve pokretne knjižnice minimalno trebaju pružati knjižnične usluge iz čl. 4. st. 1. Standarda za narodne knjižnice

Ova aktivnost podrazumijeva da opseg usluga koje pojedina županijska matična narodna knjižnica uspostavlja putem bibliobusne službe ovisi o veličini knjižnice i zajednice unutar koje knjižnica djeluje, a očekivani je ishod da pokretna knjižnica ima i pruža predviđene minimalne knjižnične usluge u skladu sa Standardom.

²³ Program razvoja mreže pokretnih knjižnica u Republici Hrvatskoj od 2023. do 2032. <https://min-kulture.gov.hr/UserDocImages//dokumenti/knji%C5%BEnice//PROGRAM%20razvoja%20mre%C5%BEe%20po%20kretnih%20knji%C5%BEnica%209%20lis.pdf> (31.1.2024.).

Nositelji provedbe aktivnosti jesu županijske matične narodne knjižnice i druge općinske ili gradske knjižnice koje imaju bibliobuse. U troškove aktivnosti ubrajaju se troškovi nabave knjižnične građe, programskih aktivnosti, umrežavanja sa županijskom matičnom narodnom knjižnicom kao i troškovi redovitog rada pokretnih knjižnica, a trajanje aktivnosti predviđeno je u desetogodišnjem razdoblju (2023. – 2032.). Izvori i omjeri financiranja uređeni su prema čl. 54. Standarda te uključuju županijske matične razvojne službe u suradnji s općinskom/gradskom knjižnicom i njihovim osnivačima, općinama i gradovima.

4. Izrada plana uspostave i razvoja knjižničnih usluga u županijama za područja nedostupna bibliobusnom vozilu (u naseljima i zaseocima na otocima i kopnu)

Ova aktivnost obuhvaća izradu plana uspostave drugih oblika knjižničnih usluga za područja koja nisu dostupna bibliobusu. To mogu biti knjižnične stanice, knjižnični stacionari ili neki drugi stalni ili povremeni oblik knjižničnih usluga. Županijske matične razvojne službe će izraditi plan koji će biti sastavni dio županijskog plana razvoja mreže bibliobusnih usluga. Očekivani je ishod priređen prijedlog županijskih mreža pokretnih knjižnica za optimalnu dostupnost knjižnične građe i usluga u naseljima koja su nedostupna bibliobusnom vozilu. Ovu aktivnost provode županijske matične razvojne službe u suradnji s lokalnom samoupravom. Trošak aktivnosti obuhvaćen je redovitim radom djelatnika županijskih matičnih razvojnih službi i lokalne samouprave u razdoblju od 2023. do 2024. godine, a izvor je financiranja lokalna samouprava. Pokazatelj rezultata je usvojen plan aktivnosti koji obuhvaća izradu županijskog plana razvoja mreže bibliobusnih usluga te uključuje i plan uspostave drugih oblika knjižničnih usluga za optimalnu dostupnost knjižnične građe i usluga u naseljima koja su nedostupna bibliobusnom vozilu.

U Nacionalnom planu razvoja kulture i medija za razdoblje 2023. do 2027. godine nalazi se i mjera 1.4. Osiguravanje pristupa i sudjelovanja u kulturi (poseban cilj 1. Razvoj kulturnog stvaralaštva, produkcije i distribucije). Program razvoja mreže pokretnih knjižnica u Republici Hrvatskoj doprinosi provedbi zadane mjere provedbom aktivnosti koje osiguravaju stvaranje uvjeta za distribuciju knjižničnih usluga. Cilj ovih aktivnosti je razvoj čitateljske publike svih dobnih skupina u područjima bez stacionarnih knjižnica te podizanje razine informacijske, medijske i „zelene“ pismenosti građana.

Programom je predviđeno jedanaest aktivnosti za provedbu ove mjere²⁴:

1. Prva aktivnost usmjerena je na osiguranje sredstava za nabavu i opremanje bibliobusa.
2. Druga aktivnost usmjerena je na osiguravanje sredstava za opremanje bibliobusa suvremenom IKT opremom, umrežavanje pokretnih knjižnica sa županijskom matičnom narodnom knjižnicom i uspostavu javno dostupnih kataloga pokretnih knjižnica na mreži (OPAC).
3. Treća aktivnost jest pripremanje projektne dokumentacije i osiguravanje sredstava za izgradnju stacioniranih prostora bibliobusne službe i bibliobusa.
4. Četvrta aktivnost uključuje osiguravanje sredstava za izgradnju fonda prema Standardu za narodne knjižnice, uključujući građu na daljinu (e-knjige, audioknjige, videoigre i sl.).
4. Peta aktivnost odnosi se na osiguravanje sredstava za rad stručnih knjižničarskih djelatnika u bibliobusu, a osigurava se putem odredba čl. 53. Standarda za rad stručnog osoblja.
5. Šesta je aktivnost subvencioniranje troškova besplatnog članstva za djecu i mlade do 18 godina s tendencijom potpunog ukidanja članarina.
6. Sedma aktivnost je podizanje razine informacijske i medijske pismenosti organiziranjem edukacijskih programa za korisnike svih dobnih skupina u području korištenja knjižničnom građom, informacijskim izvorima i tehnologijom uključujući besplatan pristup internetu.
7. Osma aktivnost je razvoj čitateljske publike organiziranjem programa poticanja čitanja za sve dobne skupine.
8. Deveta je aktivnost razvijanje učinkovitog modela međusobne programske suradnje bibliobusnih službi u realizaciji programa za marginalizirane i ranjive skupine društva.
9. Deseta aktivnost je podizanje razine „zelene pismenosti“ građana.
10. Jedanaesta aktivnost je zaštita okoliša i, ovisno o mogućnostima, prilagodba poslovanja pokretnih knjižnica konceptu „zelenih knjižnica“.

²⁴ Program razvoja mreže pokretnih knjižnica u Republici Hrvatskoj od 2023. do 2032. [https://min-kulture.gov.hr/UserDocImages//dokumenti/knji%C5%BEnice//PROGRAM%20razvoja%20mre%C5%BEe%20pokretnih%20knji%C5%BEnica%209%20lis.pdf_\(31.1.2024.\)](https://min-kulture.gov.hr/UserDocImages//dokumenti/knji%C5%BEnice//PROGRAM%20razvoja%20mre%C5%BEe%20pokretnih%20knji%C5%BEnica%209%20lis.pdf_(31.1.2024.)).

5. Projekt „Knjiga na kotačima“

Među knjižnicama koje su osigurala sredstva iz EU fondova za uspostavu pokretne knjižnice je i Gradska knjižnica i čitaonica Milivoja Cvetnića iz Hrvatske Kostajnice s projektom pod nazivom „Knjiga na kotačima“.

Potreba za uslugama pokretne knjižnice na širokom ruralnom prostoru Banovine i Pounja davno je uočena, a demografska kretanja zadnjih deset godina, potakla su ideju za njenim osnivanjem. Veliki je to i rijetko naseljeni prostor uglavnom stanovništva starije životne dobi koje se nalazi u nepovoljnom socioekonomskom položaju s velikom prijetnjom socijalne isključenosti. Međutim, uglavnom zbog nedostatka financijskih sredstava, nikada se nije krenulo u osnivanje pokretne knjižnice. Zahvaljujući javnom pozivu Ministarstva kulture za dodjelu bespovratnih sredstava pod nazivom „Čitanjem do uključivog društva“ i rezultatima istoga, Gradska knjižnica i čitaonica Milivoja Cvetnića je svojim projektom pokretne knjižnice „Knjiga na kotačima“ osigurala 318.400,35 eura iz Europskog socijalnog fonda te u rujnu 2021.godine krenula s provedbom projekta.

Ovim projektom korisnicima je omogućeno korištenje kulturnih i čitalačkih resursa u mjestima prebivališta, odnosno boravišta. Uspostavljanjem pokretne knjižnice (bibliokombija) ojačao je i proširio se kapacitet knjižnice za obavljanje njezine temeljne zadaće, a to je poticanje i promicanje čitanja za sve, bez obzira na dob i društveno-ekonomski status. Osim dostupnosti knjige, stanovnicima u udaljenim područjima, omogućeno je korištenje mrežnih knjižničnih resursa te se potaknuo razvoj informatičkog lokalnog društva. S obzirom da je ovaj prostor u značajnom postotku nastanjen nacionalnim manjinama, provela se kampanja poticanja čitanja hrvatske, srpske i bošnjačke književnosti. Organizirana su brojna predavanja, organiziran je book club s moderatorom za umirovljenike i za djecu te posebne radionice za djecu s poteškoćama u čitanju i u učenju.

Provedba ovog projekta doprinijela je ciljevima Nacionalne strategije poticanja čitanja i uspostavljanju učinkovitog društvenog okvira za podršku čitanju. Također je omogućen razvoj čitalačke pismenosti i poticanje čitatelja na aktivno i kritičko čitanje.

5.1. Područje provedbe

Projekt se provodi na prostoru 4 lokalne jedinice: Grada Hrvatska Kostajnica, Općine Hrvatska Dubica, Općine Majur i Općine Donji Kukuruzari, Sve nabrojane jedinice lokalne samouprave imaju stacionarne knjižnice u gradskom i općinskim središtima. Grad Hrvatska Kostajnica obuhvaća još i naselja Čukur, Panjani, Rausovac, Rosulje, Selište Kostajničko i Utolica. Općina Hrvatska Dubica osim općinskog središta obuhvaća još četiri naselja: Baćin, Cerovljani, Slabinja i Živaja. Općina Majur osim naselja Majur obuhvaća još 10 naselja: Stubalj, Graboštani, Mračaj, Kostrići, Gornji Hrastovac, Gornja Meminska, Svinica, Srednja Meminska, Malo Krčevo i Veliko Krčevo. Općina Donji Kukuruzari osim istoimenog naselja obuhvaća još 14 naselja, a to su: Babina Rijeka, Bjelovački Kostreši, Borojevići, Donja Velešnja, Donji Bjelovac, Gornji Bjelovac, Gornji Kukuruzari, Gornja Velešnja, Knezovljani, Komogovina, Lovča, Mečenčani, Prevršac i Umetići.

To su područja s manje pokretnim stanovništvom kao što su starije osobe i osobe koje nemaju osobna vozila, a javni prijevoz je loš ili ne postoji. Grad Hrvatska Kostajnica i općine koje su područje provedbe projekta ukupno zauzimaju površinu od 364,46 km². U trenutku javljanja na natječaj Ministarstva kulture, važeći je bio popis stanovnika iz 2011. godine prema kojem je na ovom području živjelo je 6889 stanovnika. Prema popisu iz 2021. godine, ta brojka smanjila se za oko 30%.

Povijest čitaonica i knjižnica na prostoru sadašnje Hrvatske Kostajnice, prema dostupnim izvorima, seže u drugu polovicu 19. stoljeća.²⁵ Prva Građanska čitaonica utemeljena je u Kostajnici 1862. godine, a članovi čitaonice bili su najvećim dijelom kostajnički trgovci, činovnici, svećenici i krajiški časnici. Čitaonica je mijenjala imena tijekom povijesti – Društvo Čitaonica u Hrvatskoj Kostajnici (1880.), Opća hrvatska čitaonica (1891.), Hrvatska obrtničko-radnička čitaonica (1906.), Jugoslavenska čitaonica (1919.), Jugoslavenska učiteljska knjižnica Davorin Trstenjak (1935.). Današnja Gradska knjižnica i čitaonica Milivoja Cvetnića osnovana je 1947. godine kao narodna knjižnica, a 2011. godine ime dobiva po kostajničkom pjesniku Milivoju Cvetniću.

Nakon Domovinskog rata, zalaganjem Matične službe Sisačko-moslavačke županije, sve općine u županiji osnivaju narodne knjižnice. Na području Pounja osniva

²⁵ Gradska knjižnica i čitaonica Milivoja Cvetnića Hrvatska Kostajnica. <https://www.knjiznica.hr/hrvatska-kostajnica> (31.1.2024.)

se Narodna knjižnica i čitaonica „Ivo Kozarčanin“ Hrvatska Dubica, a na području Banovine Narodna knjižnica i čitaonica Majur i Narodna knjižnica i čitaonica „Napredak“ Donji Kukuruzari. Sve knjižnice su samostalne, a osnivači su im njihove općine. Općine financiraju rad svojih knjižnica, a Ministarstvo kulture sufinancira nabavu knjižnične građe te razne programe i projekte koje knjižnice predlažu javljajući se na Javni poziv financiranja javnih potreba u kulturi. Nakon četvrt stoljeća djelovanja knjižnica na ovim prostorima, pokazatelji korištenja knjižnične građe i posjeta knjižnicama, iz godine u godinu su sve lošiji. Osnovni razlog zašto je to tako je depopulacija stanovništva, promjena strukture stanovništva smanjenjem broja djece i mladih, a povećanjem broja osoba treće životne dobi koje su ograničeno mobilne. Matična služba i lokalne jedinice uviđaju problem i razmatraju mogućnost povezivanja knjižnica.

Uspostavom pokretne knjižnice nastojalo se ojačati i proširiti kapacitete knjižnice za obavljanje njezine temeljne zadaće: poticanje i promicanje čitanja za sve, bez obzira na dob i socioekonomski status. Doprinos je to Nacionalnoj strategiji poticanja čitanja te ciljevima: uspostavljanje učinkovitog društvenog okvira za podršku čitanju, razvoj čitalačke publike i informatičke pismenosti te omogućavanje dostupnosti knjižne i neknjižne građe izvan stacionarnih knjižnica.

5.2. Ciljne skupine

Činjenica je da narodne knjižnice osobitu pozornost posvećuju posebnim kategorijama korisnika – učenicima, starijim osobama, radnicima, domaćicama, djeci, bolesnicima, slijepim osobama i drugima. U nekim sredinama razvijaju i posebne programe za etničke manjine, za najsiromašnije i polupismene članove zajednice, za nezaposlene, hendikepirane i sl. Budući da mnogi koji pripadaju nabrojanim kategorijama, ne mogu sami doći u knjižnicu, tu je pokretna knjižnica.²⁶

Pri odabiru ciljnih skupina vodilo se idejom da to budu osobe koje se nalaze u nepovoljnom društveno-ekonomskom položaju kojima prijeti socijalna isključenost, osobe kojima je iz raznih razloga ograničen pristup kulturnim sadržajima pogotovo oni

²⁶ Erl Šafar, M. Razvoj pokretnih knjižnica u Republici Hrvatskoj. Osijek : Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Odjel za kulturologiju : Matica hrvatska, Ogranak, 2017. Str. 53.

koji su ograničeni u korištenju informacijske tehnologije, osobe s otežanim ili u potpunosti onemogućenim pristupom stacionarnoj knjižnici te pripadnici nacionalnih manjina kojima se na ovaj način omogućava korištenje knjižnične građe i pristup građi na njihovom jeziku. Time se promiče jednakopravnost u pružanju knjižničnih usluga sukladno smjernicama za pokretne knjižnice.

Projektom su zastupljene sljedeće ciljne skupine:

- Osobe mlađe od 25 godina
- Osobe starije od 54 godine
- Pripadnici srpske i bošnjačke nacionalne manjine
- Nezaposleni

Analizirajući strukturu sudionika obuhvaćenih projektom, vidi se dobna, spolna i društvena raznolikost i raznolikost u ekonomskom statusu. Sudionici iz ciljne skupine pripadnika nacionalnih manjina ravnopravno su sudjelovali u svim projektnim aktivnostima za koje su bili zainteresirani, a dodatna pažnja im je posvećena dvodnevni književni susretima na kojima su predstavljeni autori iz srpske i bošnjačke književnosti.

5.3. Provedbene aktivnosti

Projektom su definirane sve aktivnosti koje su se trebale provesti u razdoblju od 2 godine (ukupno 16 aktivnosti) koje uključuju angažman cijelog projektnog tima, a zastupljene su sve ciljne skupine. Posebna pozornost posvećena je djeci vrtićkog i osnovnoškolskog uzrasta, djeci s poteškoćama u čitanju, umirovljenicima, nezaposlenima te pripadnicima nacionalnih manjina. Osim kreativnih radionica, radionica za djecu s poteškoćama u čitanju, književnog kluba za umirovljenike i radionica za informatičko opismenjavanje osoba starije žvovote dobi, projekcija filmova, održavana su i predavanja o povijesti knjige i važnosti čitanja kao alatu prevencije socijalne isključenosti. Organizirani su i održani književni susreti s poznatim književnicima u sklopu dvodnevni manifestacija kojima se promovira hrvatska književnost te književnost pripadnika nacionalnih manjina – srpske i bošnjačke nacionalne manjine koje imaju veliki broj stanovnika na području Banovine i Pounja. Tiskane su brošure s dječjim likovnim i literarnim radovima nastalim na kreativnim radionicama i na radionicama u okviru književnog kluba za djecu. Provedeno je

istraživanje o čitalačkim navikama stanovnika Grada Hrvatske Kostajnice i susjednih općina te je izdana publikaciju o rezultatima toga istraživanja.

Brojčani i narativni pokazatelji provedenih aktivnosti izgledaju ovako:

- Nabava i opremanje bibliokombija u svrhu razvoja usluge pokretne knjižnice,
- Održavanje 80 radionica čitanja za djecu s poteškoćama u čitanju,
- Održavanje 80 radionica čitanja u okviru književnog kluba za djecu,
- Održavanje 80 radionica čitanja u okviru književnog kluba za umirovljenike,
- Izrada web stranica knjižnice s online čitalačkim (e-knjige) i edukativnim materijalima,
- Uspostavljanje web kataloga,
- Održavanje 44 radionice informatičke pismenosti za skupine kojima je onemogućen pristup čitalačkim sadržajima,
- Osmišljavanje metodologije i provedba istraživanja o navikama čitanja stanovnika Hrvatske Kostajnice uključujući kreiranje upitnika o čitalačkim navikama građana prikupljanjem podataka anketiranjem, unos i obrada podataka, analiza podataka, pisanje izvješća i priprema prezentacije,
- Tiskanje 250 komada publikacije s rezultatima istraživanja,
- Održavanje 5 javnih predavanja o povijesti knjige i važnosti čitanja kao alatu za razvoj tolerantnog i uključivog društva,
- Održavanje 10 kreativnih radionica s djecom školskog uzrasta kojima će rezultat biti tiskana brošura s dječjim likovnim i literarnim radovima,
- Izrada i tisak brošura s dječjim uradcima nastalim na kreativnim radionicama,
- Održavanje 6 projekcija filmova na temu knjige gdje se naglasak stavlja na participaciji publike u kulturnom sadržaju i poticanje razvoja čitalačke publike,
- Organizacija dvodnevne manifestacije "Dani hrvatske knjige" uključivo 3 književna susreta sa suvremenim hrvatskim autorima,
- Organizacija dvodnevne manifestacije "Dani srpske knjige" uključivo 3 književna susreta sa suvremenim srpskim autorima,
- Organizacija dvodnevne manifestacije "Dani bošnjačke knjige" uključivo 3 književna susreta sa suvremenim bošnjačkim autorima i predavanje o Maku Dizdaru

Nakon završetka projekta pokazatelji u svim aktivnostima obuhvaćenim projektom „Knjiga na kotačima“ su ispunjeni, neki i premašeni.

Važno je naglasiti da se tijekom cijelog projekta vrlo aktivno komuniciralo s medijima o samom projektu i projektnim aktivnostima kroz medijska priopćenja i gostovanja na televizijskim i radijskim postajama. Posebno se uspješno i masovno izvještavalo o početnoj i završnoj konferenciji projekta, službenom predstavljanju bibliokombija te manifestacijama "Dani knjige" (hrvatske, srpske i bošnjačke).

5.4. Provedbeni kapaciteti

Da bi se osigurala pravodobna provedba svih projektnih aktivnosti i izvještavanje nadležnog tijela o tome, potrebni su ljudski resursi te je ovim Projektom predviđeno zapošljavanje 5 osoba u projektnom timu, a to su:

- 1) Voditelj projekta
- 2) Koordinator projektnih aktivnosti
- 3) Asistent voditelja projekta
- 4) Tehnički asistent
- 5) Voditelj književnog kluba za djecu i umirovljenike

Ono po čemu se odmah prepoznaje da se radi o pokretnoj knjižnici je vozilo koje se koristi pri prijenosu knjižnične građe. Zbog terena s uskim cestama i putevima, zbog lakšeg parkiranja te zbog manjih troškova goriva, nabavljeno je kombi vozilo ili tzv. bibliokombi.

Slika 1. Bibliokombi

Slika 2. Unutrašnjost bibliokombija

U skladu sa Smjernicama za pokretne knjižnice bibliokombi je morao zadovoljiti određena tehnička obilježja kao što su vrsta motora, vrsta podvozja, vrsta kočnica, bočna ogledala, grijanje, klimatizacija, provjetravanja i izolacija te ulaz u kombi, pristup za osobe s invaliditetom ugrađen u stepenice, napajanje električnom energijom, električni sustav, oplata i oprema unutar kombija. Stoga je nabavljen kombi marke Fiat ducato koji zadovoljava sva tehnička obilježja. Unutrašnjost bibliokombija opremljena je policama za knjige, stolom koji služi kao pult i stolicom za knjižničara, prenosivi stol i stolice za održavanje terenskim radionica, prijenosnim računalom s knjižničnim programom Zaki, a putem mobilnog telefona omogućeno je korištenje online knjižničnih resursa. Bibliokombi ima i unutarnju led rasvjetu te sklopivu tendu.

Nadalje, tu je jedna od važnijih stavki pokretnih knjižnica, a to je fond. Pri nabavi knjižnog fonda vodilo se mišlju da on bude prilagođen zajednici u kojoj se nalazi i da uključuje sadržaje koji ispunjavaju potrebu za zabavom, informacijama, obrazovanjem i kulturom te da sadrži knjige na jezicima nacionalnih manjina koje su i ciljna skupina ovoga projekta. Vrlo je važno imati građu koja je važna za zajednicu, ovisno o dobi, spolu, vjerskoj ili etničkoj pripadnosti. Korisnici pokretne knjižnice razlikuju se, tako svatko od njih ima svoje osobne potrebe za različitom vrstom literature i različitim aktivnostima. Prema tome bi se pokretna knjižnica trebala voditi te prilagoditi građu svima. Stoga je vrlo važno kvalitetno planiranje fonda pokretne knjižnice. Knjižnični fond pokretne knjižnice treba biti aktualan i sadržajno namijenjen svim dobnim skupinama građana, uzimajući u obzir potrebe i raznolikost lokalne zajednice²⁷ te u skladu sa standardima za narodne knjižnice.

Što se tiče financiranja nabave knjižnične građe, prema čl. 54. Standarda za narodne knjižnice u Republici Hrvatskoj²⁸, preporučeni omjer financiranja nabave knjižnične građe je minimalno 20% iz državnog proračuna, minimalno 20% iz proračuna županije, dok se preostali iznos može osigurati iz proračuna gradova i općina obuhvaćenih uslugama te osnivača narodne knjižnice u sastavu koje bibliobus djeluje i/ili drugih izvora.

²⁷Program razvoja mreže pokretnih knjižnica u Republici Hrvatskoj od 2023. do 2032. <https://min-kulture.gov.hr/UserDocsImages//dokumenti/knji%C5%BEnice//PROGRAM%20razvoja%20mre%C5%BEe%20pokretnih%20knji%C5%BEnica%209%20lis.pdf> (31.1.2024.)

²⁸ Standard za narodne knjižnice u Republici Hrvatskoj. // Narodne novine 103/2021. https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2021_09_103_1834.html (31.1.2024.)

5.5. Svrha i opravdanost projekta

U strateškom razvojnom programu Grada Hrvatske Kostajnice za razdoblje 2018. - 2023. godine navodi se da Hrvatska Kostajnica prema zadnjem popisu stanovnika broji 2756 stanovnika, od čega 1517 stanovnika ima 60 i više godina, što iznosi 55% od ukupnog broja stanovnika. Situacija u susjednim općinama je gotovo identična.

Navedene činjenice upućuju na regresivni ili kontraaktivni tip dobne strukture jer stopa nataliteta opada te se nalazi na razni mortaliteta ili niže, čime se baza dobne strukture stanovništva sužava, umjesto da se proširuje. Zbog nepovoljnih demografskih trendova, odlaska mladih i raseljavanja stanovništva, u Gradu Hrvatska Kostajnica i u susjednim općinama sve je manje kulturnih sadržaja posebno za mlade.

U nastojanju izgradnje društvenog okruženja pogodnog za normalan život u kojem će mladi ljudi imati razlog za ostanak, a starijima neće prijetiti socijalna isključivost, u projektu „Knjiga na kotačima“ vidjela se mogućnost izgradnje takvog društva kroz proširenje kulturnih sadržaja. Ovim projektom nastojalo se ojačati kapacitete knjižnice za obavljanje njene temeljne zadaće, a to je poticanje i promicanje čitanja za sve, bez obzira na dob, socijalni i ekonomski status. Osim dostupnosti knjige, stanovnicima u udaljenim područjima, pokretna knjižnica omogućava i korištenje i online knjižničnih resursa potiče razvoj informatičkog lokalnog društva.

Projekt pokretne knjižnice „Knjiga na kotačima“ doprinosi Nacionalnoj strategiji poticanja čitanja i ciljevima uspostavljanja učinkovitog društvenog okvira za podršku čitanju, razvoj čitalačke pismenosti te poticanje čitatelja na aktivno i kritičko čitanje i povećanje dostupnosti knjiga i periodike. Kao takav, u skladu je sa Standardima za narodne knjižnice u Republici Hrvatskoj i IFLA-inim Smjernicama za pokretne knjižnice.

Uspješnom provedbom čitalačkih klubova za djecu i umirovljenike uspostavila se stalna kulturna aktivnost kojom se lokalnu zajednicu naviklo na održavanje čitalačkih događanja te je na taj način ponovno probuđena kritična kulturna publika s afinitetom prema knjizi i kvalitetnom provođenju slobodnog vremena. Također se, održavanjem ovih aktivnosti smanjila socijalna isključenost ciljanih skupina te se stvorio novi prostor stalne socijalne uključenosti u Gradu Hrvatska Kostajnica i u susjednim općinama uključenim u projekt. Radionice u knjižnici za djecu s poteškoćama u čitanju doprinijele su njihovoj socijalnoj uključenosti i suzbijanju

diskriminacije i poslužile su kao pomoć školskom sustavu. Javnom kampanjom promoviralo se čitanje kao najvrjednija kulturna aktivnost, s posebnim naglaskom na književnosti manjina koje su zastupljene na području provedbe projekta. Na taj način se kod lokalne čitalačke publike promoviralo bogatstvo različitosti i knjiga kao univerzalno duhovno dobro koje ne poznaje granice.

Da bi se projekt pokretne knjižnice i dalje provodio, nakon isteka dvije godine za koje su osigurana sredstva iz europskog socijalnog fonda, potrebno je osigurati financijska sredstva. Prema Standardu za narodne knjižnice u Republici Hrvatskoj za redoviti rad pokretne knjižnice, u ovom slučaju bibliokombija potrebno je osigurati minimalno 50 % od ukupnih sredstava iz proračuna županije, a preostali iznos osiguravaju gradovi i općine obuhvaćene uslugama te osnivači narodne knjižnice u sastavu koje bibliobus djeluje.

O osiguranju sredstava za daljnji rad pokretne knjižnice ovisit će kako će se i na koji način provoditi aktivnosti u budućnosti. Grad Hrvatska Kostajnica i općine Hrvatska Dubica, Majur i Donji Kukuruzari potpisali su Sporazum o zajedničkom financiranju pokretne knjižnice pod nazivom „Knjiga na kotačima“ te se očekuje da će Sisačko-moslavačka županija također biti potpisnica ovog Sporazuma.

5.6. Istraživanje o čitalačkim navikama stanovnika Hrvatske Kostajnice

U okviru projekta „Knjiga na kotačima“ provedeno je istraživanje o čitalačkim navikama stanovnika Hrvatske Kostajnice²⁹ s ciljem istraživanja i utvrđivanja trenutnih čitalačkih navika te provedba analize čitalačkih aktivnosti prema dobi i spolu. Dodatni cilj je utvrditi važnost pokretne knjižnice za poticanje čitanja na tom području. Terenski dio istraživanja provela je agencija „Improve Research & Analytics“ u razdoblju od 20.10.2022. do 30.12.2022. na području četiriju lokalnih jedinica obuhvaćenih ovim projektom. Agenciju „Improve Research & Analytics“ čini tim iskusnih istraživača i analitičara s bogatim iskustvom u kvalitativnim i kvantitativnim istraživanjima te naprednoj analitici. Metoda anketiranja ispitanika bila je PAPI (pap-and-paper personal interviews) jer je uzimajući u obzir manji broj ispitanika i njihovu stariju dob, procijenjeno da će odaziv biti puno bolji ako se ispitanicima pristupi na „osobniji“ način.

²⁹ Improve Research & Analytics. Istraživanje o čitalačkim navikama stanovnika Hrvatske Kostajnice u okviru projekta „Knjiga na kotačima“: izvještaj. Hrvatska Kostajnica : Gradska knjižnica i čitaonica Milivoja Cvetnića, 2023.

Za provedu istraživanja korišten je kvotni uzorak po spolu i dobi definiran po dostupnim podacima iz Državnog zavoda za statistiku prema popisu stanovništva 2021. godine. Zbog malog broja stanovnika u ove četiri lokalne jedinice, agencija je dogovorila uzorak od 120 ispitanika (cca 2% populacije osoba starijih od 16 godina).

Čitalačke navike istraživane su na cijelom području provedbe projekta „Knjiga na kotačima“ pri čemu su osnovni parametri bili dob, spol, korištenje interneta, zaposlenost obrazovanje, prihodi kućanstva i broj pročitanih knjiga. Rezultati istraživanja iskazani su putem grafičkih prikaza i tablica, a odnose se na:

1. Broj pročitanih knjiga u posljednjih godinu dana
2. Preferirane vrste knjiga
3. Preferirani načini čitanja knjiga
4. Autori i jezik na kojem se čitaju knjige
5. Poticaj na odabir knjiga
6. Otkuda se nabavljaju knjige
7. Ključni razlozi zašto se ne čitaju knjige
8. Poticaj na češće čitanje

Gradska knjižnica i čitaonica
Milivoja Cvetnića
Hrvatska Kostajnica

Knjiga na kotačima

Istraživanje o čitalačkim navikama stanovnika Hrvatske Kostajnice u okviru projekta „Knjiga na kotačima”

IZVJEŠTAJ

Improve Research & Analytics
veljača, 2023.

Projekt je sufinancirala Europska unija iz Europskog socijalnog fonda.

Sadržaj publikacije isključiva je odgovornost GKČ Milivoja Cvetnića Hrvatska Kostajnica.

1. Broj pročitanih knjiga u posljednjih godinu dana

Rezultati istraživanja pokazali su da je nešto više od polovice anketiranih, njih 57% pročitao barem jednu knjigu u posljednjih godinu dana. Češće su to žene 68% anketiranih, a među anketiranim muškarcima je taj udio 43%. Udio onih koji čitaju raste s obrazovanjem – među osobama s osnovnim obrazovanjem udio onih koji su pročitali barem jednu knjigu iznosi 31%, među onima sa srednjim stupnjem obrazovanja udio je 52%, a među visokoobrazovanima čak 95%.

Promatrano po dobi ispitanika, navika čitanja je manje prisutna među starijom populacijom. Među onima sa 60+ godina je 50% onih koji su pročitali barem jednu knjigu u zadnjih godinu dana, dok među onima u dobi od 40 do 59 godina taj udio iznosi 63%.

Tablica 3. Broj knjiga koje su pročitali u posljednjih godinu dana

Demografija / Broj pročitanih knjiga		Niti jedna	1-3 knjige	4-10 knjiga	Više od 10
Spol	Žensko	32 %	15 %	23 %	30 %
	Muško	57 %	9 %	26 %	7 %
Obrazovanje	Osnovno ili niže	69 %	25 %	6 %	0 %
	Srednje	48 %	11 %	23 %	18 %
	Više / visoko	5 %	10 %	43 %	43 %
Dob	18-39	42 %	8 %	27 %	23 %
	40-59	38 %	15 %	27 %	21 %
	60+	50 %	13 %	20 %	17 %

Za usporedbu mogu poslužiti rezultati čitalačkih navika na nacionalnoj razini koje je Ured za kreativnu analizu Kvaka proveo 2022. godine. Prema rezultatima toga istraživanja 42% građana Hrvatska pročitalo je barem jednu knjigu. Više od prosjeka čitale su žene (48%), osobe visokog obrazovanja (70%), osobe viših prihoda kućanstva (iznad 13.000 kuna) (61%) te osobe iz Zagreba i okolice (52%).

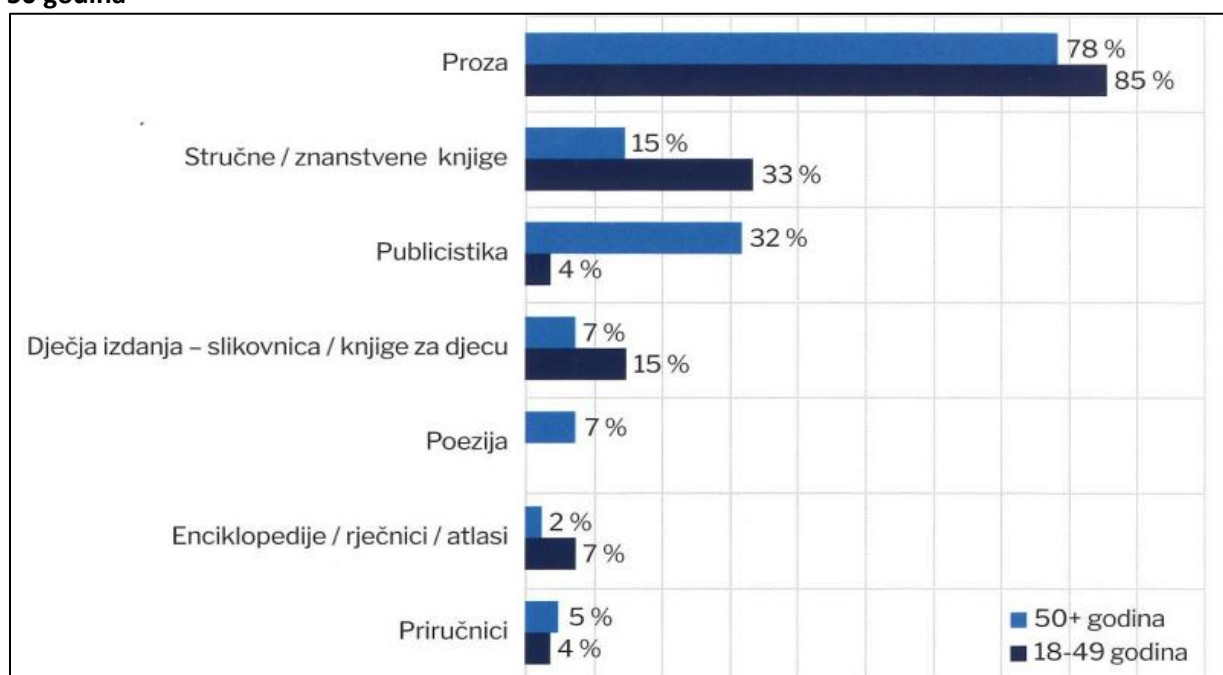
2. Preferirane vrsta knjiga

Najčešće se čita proza (romani, pripovijetke, priče, dramski tekstovi), a sa značajno manjom učestalošću slijede stručne, znanstvene knjige te publicistika. Stručne i znanstvene knjige nešto češće navode oni s višim stupnjem obrazovanja (30%) kao i osobe nešto mlađe dobi (od 18 do 39 godina). Publicistiku nešto češće

navode muškarci u odnosu na žene i to oni s višim stupnjem obrazovanja. Zanimljivo je da slikovnice i knjige za djecu navode isključivo žene – 19% njih je čitalo dječju literaturu u posljednjih godinu dana. Poeziju također navode isključivo žene (njih 7% je čitalo poeziju u zadnjih godinu dana).

Prema rezultatima istraživanja na nacionalnoj razini koje je provela Kvaka – ured za kreativnu analizu 2022. godine 58% čitalo je beletristiku (proza), 30% publicistiku, 27% stručne knjige, 18% priručnike, 9% dječje knjige, 8% knjige vezane za umjetnost i 7% stripove.

Grafički prikaz 1. Vrste knjiga koje su pročitali u posljednjih godinu dana 18-49 godina vs. stariji od 50 godina

3. Preferirani način čitanja knjiga

Knjige se najčešće čitaju u papirnatom, fizičkom izdanju. Čak 96% ispitanika čita knjige u fizičkom, papirnatom obliku, a 21% na elektroničkom uređaju, npr. na računalu, mobitelu ili e-čitaču (Kindl, Kobo i sl.). Čitanje knjiga na elektroničkom uređaju češće je među onima u dobi od 18 do 39 godina (53%), ali ne zapostavljaju pri tome papirnata izdanja (100% njih navodi i taj oblik). Čitanje e-knjiga zastupljenije je među muškarcima (30%) u odnosu na žene (16%).

Prema rezultatima istraživanja na nacionalnoj razini 2022. godine e-knjige čitalo je 8% ukupne populacije Hrvatske, češće mladi 16-35 godina.

4. Autori i jezik na kojem se čitaju knjige

U nešto većoj mjeri čitaju se strani autori (40% ispitanika), domaće i strane autore čita 38%, a hrvatske autore čita 22% anketiranih. Na hrvatskom jeziku čita njih 96% u dobi od 18-49 godina, a stariji od 50 čitaju samo na hrvatskom jeziku (100%). Knjige na engleskom jeziku čita 15% u dobi 18-49 godina, a 2% onih iznad 50 godina starosti. Na njemačkom jeziku čita 2% ispitanika starijih od 50 godina.

Općenito, kada je u pitanju jezik na kojem čitaju, 99% navodi da je to hrvatski jezik, dok strane jezike spominju tek rijetki (7% navodi engleski, a 1% njemački jezik).

5. Poticaj na odabir knjiga

Ispitanici navode da je najčešći način odabira knjiga samostalno, bez preporuke drugih. Zatim slijedi preporuka prijatelja, rodbine ili kolega, preporuka knjižničara, preporuka nekog koga ne poznaju dobro te preporuka prodavača. Među starijima od 50 godina u odnosu na mlađe je češći poticaj na odabir knjige preporuka prijatelja, rodbine ili kolega (74% :59%)

Grafički prikaz 2. Poticaj za odabir zadnje knjige koju su pročitali

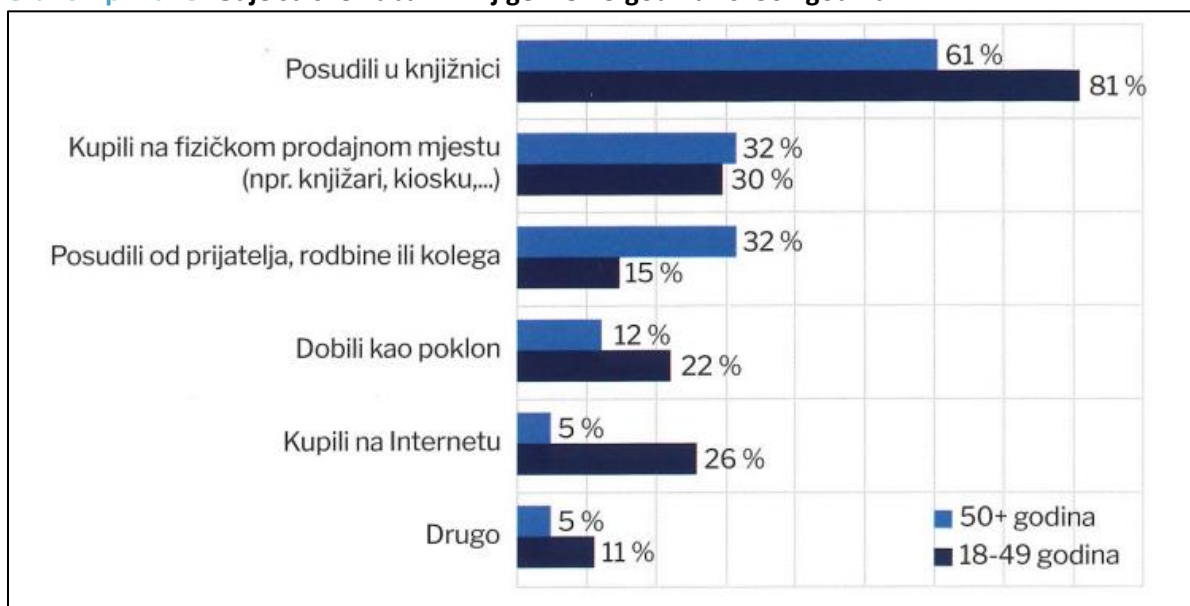
6. Od kuda se nabavljaju knjige

Čak 69% knjiga koje su pročitali u posljednjih godinu dana posuđeno je u knjižnici. Knjižnica je posebno važna onima koji bi se mogli nazvati strastvenim čitateljima,

odnosno onima koji su u posljednjih godinu dana pročitali više od deset knjiga jer njih 88% navodi da su pročitane knjige posudili u knjižnici.

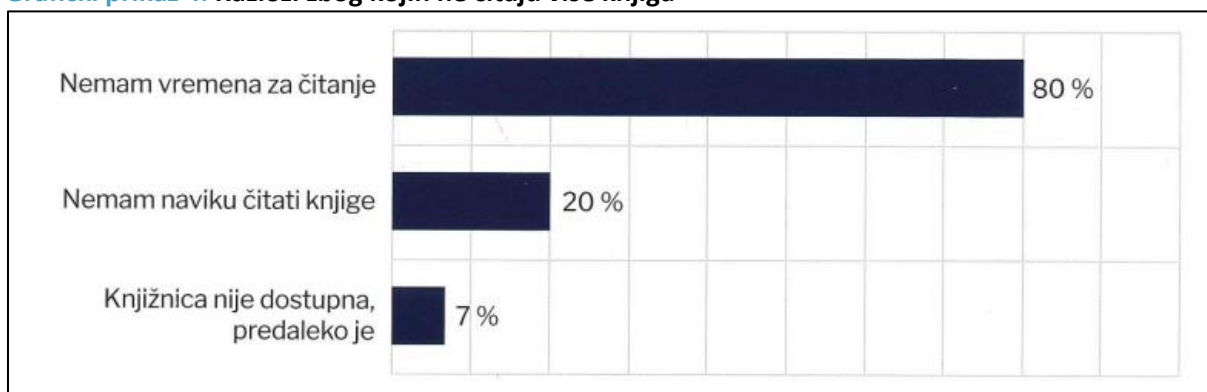
U knjižnici češće posuđuju žene (82% onih koje su pročitale barem jednu knjigu u posljednjih godinu dana, u odnosu na 43% muškaraca. Prema dobi, mlađi češće knjižnicu navode kao mjesto gdje su nabavili knjige – 87% čitatelja u dobi 19-39 godina, 70% onih u dobi 40-59 godina te 57% starijih od 60 godina.

Grafički prikaz 3. Gdje su sve nabavili knjige: 18-49 godina vs. 50+ godina

7. Ključni razlozi zašto se ne čitaju knjige

Grafički prikaz 4. Razlozi zbog kojih ne čitaju više knjiga

Među onima koji u zadnjih godinu dana nisu pročitali ni jednu knjigu (43% anketiranih) glavni razlog navode nedostatak vremena (67%), zatim je to pomanjkanje interesa za čitanje i knjige (38%) te ne postojanje navike čitanja knjiga (10%). Među odgovorima su ponuđeni i odgovori koje anketirani nisu birali, a to su:

- Kad poželite čitati, ne znate što biste odabrali, trebaju Vam preporuke
- Knjižnica Vam nije dostupna, predaleko je
- Ne možete si priuštiti troškove (upis u knjižnicu ili kupovanje knjiga)
- U Knjižnici nema knjiga koje Vas zanimaju
- Knjižare i druga prodajna mjesta nisu Vam dostupna, predaleko su

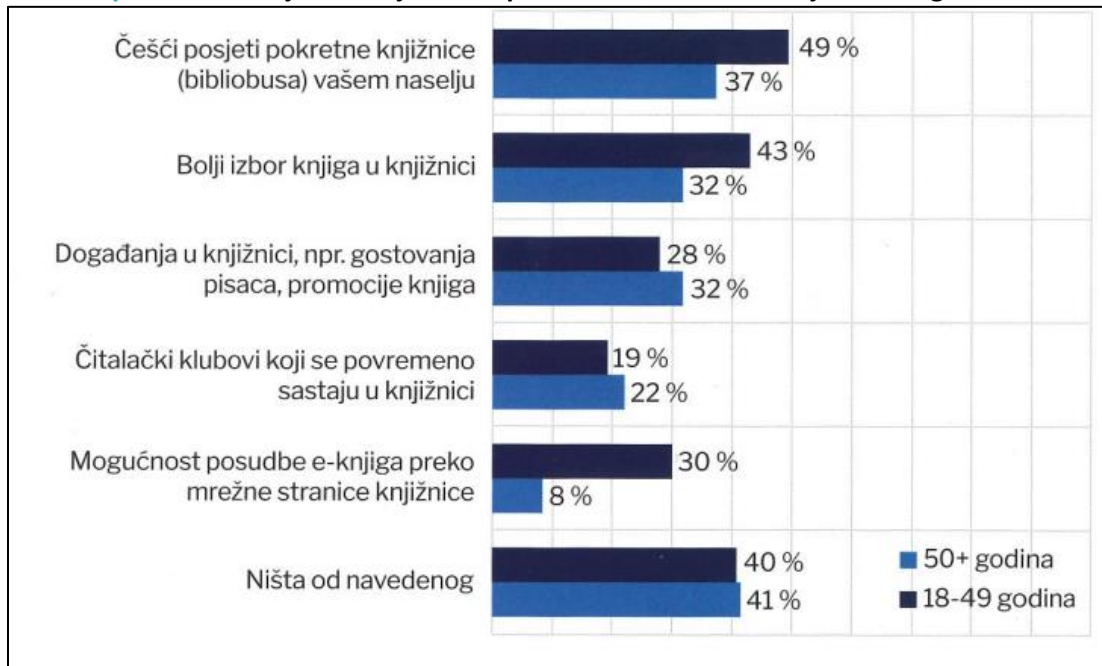
Očito je kako su manjak interesa za čitanje kao i nedostatak vremena ključne barijere zašto se knjige ne čitaju. Mlađi od 50 godina u odnosu na starije znatno češće navode da nemaju naviku čitanja

8. Poticaj na češće čitanje knjiga

Inicijativa koja ima najveći poticajni potencijal na češće čitanje knjiga jesu češći posjeti pokretne knjižnice naseljima u kojima žive ispitanici (42%). U većoj mjeri bi ta inicijativa potaknula na čitanje žene (55% žena i 26% muškaraca) i to one koje čitaju, ali manji broj knjiga godišnje pa bi ih ova inicijativa potaknula da češće čitaju. Drugi po redu poticaj je bolji izbor knjiga u knjižnici koji bi potaknuo 36% ispitanih – posebice žene (44%).

Bolji izbor knjiga u knjižnici poticajnije bi djelovao na one koji i sada više čitaju. Među onima koji su u zadnjih godinu dana pročitali deset ili više knjiga čak je 54% onih koji ovu inicijativu smatraju poticajnom. Događanja u knjižnici kao što su gostovanja pisaca i promocije knjiga također bi u većoj mjeri potaknula žene i to one s višim ili visokim obrazovanjem. Čitalački klubovi koji se povremeno sastaju u knjižnici poticajni su u prvom redu ženama (navodi njih 35% i tek 4% muškaraca) te onima koji su trenutno nezaposleni (navodi 47%). Mogućnost posudbe e-knjiga preko mrežne stranice knjižnice je najmanje poticajna inicijativa iako se 77% ispitanih svakodnevno koristi internetom. Niti jedna inicijativa ne bi potaknula na čitanje 62% onih koji u posljednjih godinu dana nisu pročitali ni jednu knjigu.

Grafički prikaz 5. Inicijative koje bi ih potaknule da češće čitaju 18-49 godina vs. 50+ godina

Istraživanje je provedeno metodom osobnog anketiranja stanovnika Grada Hrvatska Kostajnica i općina: Hrvatska Dubica, Majur i Donji Kukuruzari starijih od 18 godina, na veličini uzorka od 120 ispitanika od čega je 48% muškog i 52% ženskog spola, a prema dobnoj strukturi je 10% starosti 18-25 godina, 44% starosti 26-54 godina i 46% starosti iznad 55 godina.

6. Zaključak

Pokretne knjižnice osiguravaju građanima pravo na jednakost pristupa informacijama i cjeloživotnom učenju i obrazovanju te za mnoge koji žive u prometno izoliranim područjima predstavljaju jedinu mogućnost pristupa znanju, kulturi i informacijama. Bez obzira na dostupnost e-knjiga i pristup informacijama putem interneta, pokretne knjižnice još uvijek nisu izgubile na značaju. One su na raspolaganju su svima, bez obzira na dob i posao kojim se netko bavi. Kod djece je presudna za razvoj čitalačke pismenosti i kompetencija, studenti mogu zatražiti na zahtjev i stručnu literaturu, te svatko ovisno o području svog interesa, literaturu ili uslugu koja mu je potrebna. Kao produžena ruka narodne knjižnice, pokretne knjižnice su mjesta društvenog okupljanja i međusobnog povezivanja pa se njihova važnost očituje ne samo u širenju knjižnične mreže već i u podizanju kvalitete života na određenom području. Pri tome utiču na podizanje razine informiranosti, obrazovanja i kvalitete provođenja slobodnog vremena.

Gradska knjižnica i čitaonica Milivoja Cvetnića iz Hrvatske Kostajnice uvidjela je da postoje nejednakosti između stanovnika urbanih i ruralnih područja po pitanju pružanja znanja, informacija i usluga. Štoviše, mnogim stanovnicima ruralnog područja Banovine i Pounja prijetila je socijalna isključenost i to bez obzira na postojanje stacionarnih narodnih knjižnica u gradskom i općinskim središtima. Budući da pokretne knjižnice djeluju diljem svijeta još od sredine 19. stoljeća i uspješno se nose pri zadovoljavanju informacijskih potreba društveno isključenih osoba, težilo se osnivanju pokretne knjižnice iako Sisačko-moslavačka županija nije nikada pokrenula istu.

Prilika za osnivanje pokretne knjižnice javila se kada je Ministarstvo kulture i medija u okviru Operativnog programa „Učinkoviti ljudski potencijali“ 2014. – 2020. objavilo poziv na dodjelu bespovratnih sredstava za program „Čitanjem do uključivog društva“. Sredstva za financiranje dvanaest projektnih prijedloga koji uključuju nabavu bibliobusa osigurana su iz Europskog socijalnog programa Europske unije. Projekt „Knjiga na kotačima“ Gradske knjižnice i čitaonice Milivoja Cvetnića prošao je na natječaju te se krenulo s njegovim provođenjem. Osim zapošljavanja osoba koje su činile projektni tim, trebalo je nabaviti bibliokombi, svu potrebnu opremu, knjižničnu građu te započeti s aktivnostima koje su doista brojne i obuhvaćaju sve ciljne skupine. Budući da se radi o projektu financiranom iz europskih fondova, potrebno je bilo sva

izvješća pravovremeno i u traženom obliku dostaviti nadležnom provedbenom tijelu razine 2, a to je Nacionalna zaklada za razvoj civilnog društva.

Projekt „Knjiga na kotačima“ doprinosi Nacionalnoj strategiji za poticanje čitanja te ciljevima: uspostavljanje učinkovitog društvenog okvira za podršku čitanju, razvoj čitalačke pismenosti i poticanje čitatelja na aktivno i kritičko čitanje, povećanje dostupnosti knjiga i drugih čitalačkih materijala. S obzirom na zastupljenost nacionalnih manjina na području provedbe projekta, provodi se kampanja poticanja čitanja hrvatske, srpske i bošnjačke književnosti.

Da bi se utvrdile postojeće čitalačke navike stanovnika Hrvatske Kostajnice i susjednih općina kroz analizu čitalačkih aktivnosti po podgrupama društveno-konomskog i demografskog statusa (dob, spol) provedeno je istraživanje od strane Agencije Improve Research & Analytics. Rezultati tog istraživanja i analiza istoga te utjecaj pokretne knjižnice na poticanje čitanja, objavljeni su u izvještaju pod nazivom Istraživanje o čitalačkim navikama Hrvatske Kostajnice u okviru projekta „Knjiga na kotačima“. Najzanimljiviji dio tih rezultata prezentiran je u radu.

7. Literatura

1. Chaudhary, A. Mobile library. https://www.academia.edu/5512708/Mobile_library (27.1.2024.).
2. Črnjar, Lj.; Vugrinec, Lj. Pokretne knjižnice u Hrvatskoj pogled iz prošlosti u budućnost. // Pokretne knjižnice u Hrvatskoj : zbornik radova / 10. okrugli stol o pokretnim knjižnicama i 4. festival hrvatskih bibliobusa „Od kočije do suvremenog bibliobusa“, Karlovac, 15. travnja 2011. / uredile Ljiljana Vugrinec, Ljiljana Črnjar, Frida Biščan. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo ; Karlovac : Gradska knjižnica „Ivan Goran Kovačić“, 2012. Str. 9-29.
3. Črnjar, Lj.; Vugrinec, Lj. Uloga i značaj pokretnih knjižnica u životu lokalne zajednice. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 53, 3/4(2010), str. 125-139.
4. Erl Šafar, M. Razvoj pokretnih knjižnica u Republici Hrvatskoj. Osijek : Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Odjel za kulturologiju : Matica hrvatska, Ogranak, 2017.
5. Gradska knjižnica i čitaonica Milivoja Cvetnića Hrvatska Kostajnica. <https://www.knjiznica.hr/hrvatska-kostajnica> (31.1.2024.)
6. Improve Research & Analytics. Istraživanje o čitalačkim navikama stanovnika Hrvatska Kostajnice u okviru projekta „Knjiga na kotačima“ : izvještaj. Hrvatska Kostajnica : Gradska knjižnica i čitaonica Milivoja Cvetnića, 2023.
7. Mobile Libraries - More than Brick and Mortar / Princh Library Blog. <https://princh.com/blog-mobile-libraries-more-than-brick-and-mortar/#.XX999igza00> (25.1.2024.)
8. Pezer, I.; Vugrinec, Lj. Pokretne knjižnice kao dio knjižnične mreže narodnih knjižnica u Hrvatskoj : stanje i razvojni planovi. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 58 1/2(2015), str. 221-240.
9. Program razvoja mreže pokretnih knjižnica u Republici Hrvatskoj od 2023. do 2032. <https://min-kulture.gov.hr/UserDocImages//dokumenti/knji%C5%BEnice//PROGRAM%20razvoja%20mre%C5%BEe%20pokretnih%20knji%C5%BEnica%209%20lis.pdf> (31.1.2024.)
10. Smjernice za pokretne knjižnice / prerađeno izdanje priredila radna skupina IFLA-ine Sekcije za narodne knjižnice na čelu s lanom Stringerom ; [s engleskog prevela Sanja Kovačević]. 1. hrvatsko izd. (prema 2. prerađenom izdanju izvornika). Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2011.
11. Standard za narodne knjižnice u Republici Hrvatskoj. // Narodne novine 103/2021. https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2021_09_103_18
12. Vugrinec, Lj. Pokretne knjižnice - bibliobusi Koprivničko-križevačke županije 1979. - 2019. // Podravski zbornik 46(2020), str. 129-147.

8. Popis slika

1. **Slika 3.** Bibliokombi. <https://slatina.net/knjiga-na-kotacima-koja-ce-ozivjeti-cijeli-kraj/>
2. **Slika 4.** Unutrašnjost bibliokombija. <https://www.radio-banovina.hr/knjiga-na-kotacima-u-hrvatskoj-kostajnici/>

9. Tablice

1. **Tablica 1.** *Bibliobusne službe u Republici Hrvatskoj – stanje 1. siječnja 2022. godine.* <https://min-kulture.gov.hr/UserDocImages//dokumenti/knji%C5%BEnice//PROGRAM%20razvoja%20mre%C5%BEe%20pokretnih%20knji%C5%BEica%209%20lis.pdf> (31.1.2024.)
2. **Tablica 2.** *Rezultati poziva na dodjelu bespovratnih sredstava „Čitanjem do uključivog društva“.* <https://min-kulture.gov.hr/UserDocImages//dokumenti/knji%C5%BEnice//PROGRAM%20razvoja%20mre%C5%BEe%20pokretnih%20knji%C5%BEica%209%20lis.pdf> (31.1.2024.)
3. **Tablica 3.** *Broj knjiga koje su pročitali u posljednjih godinu dana.* Improve Research & Analytics. Istraživanje o čitalačkim navikama stanovnika Hrvatske Kostajnice u okviru projekta „Knjiga na kotačima“: izvještaj. Hrvatska Kostajnica: Gradska knjižnica i čitaonica Milivoja Cvetnića, 2023.

10. Grafikoni³⁰

1. **Grafički prikaz 1.** Vrste knjiga koje su pročitali u posljednjih godinu dana 18-49 godina vs. stariji od 50 godina
2. **Grafički prikaz 2.** Poticaj za odabir zadnje knjige koju su pročitali
3. **Grafički prikaz 3.** Gdje su sve nabavili knjige: 18-49 godina vs. 50+ godina
4. **Grafički prikaz 4.** Razlozi zbog kojih ne čitaju više knjiga
5. **Grafički prikaz 5.** Inicijative koje bi ih potaknule da češće čitaju 18-49 godina vs. 50+ godina

³⁰ Improve Research & Analytics. Istraživanje o čitalačkim navikama stanovnika Hrvatske Kostajnice u okviru projekta „Knjiga na kotačima“: izvještaj. Hrvatska Kostajnica : Gradska knjižnica i čitaonica Milivoja Cvetnića, 2023.

Pokretna knjižnica na primjeru projekta „Knjiga na kotačima“ Gradske knjižnice i čitaonice Milivoja Cvetnića Hrvatska Kostajnica

Sažetak

U radu se govori o pokretnoj knjižnici na primjeru projekta „Knjiga na kotačima“ Gradske knjižnice i čitaonice Milivoja Cvetnića iz Hrvatske Kostajnice. Nakon uvoda i definiranja pojma pokretne knjižnice, govori se o njezinoj svrsi i ulozi koju ima za stanovništvo kojemu je iz bilo kojeg razloga onemogućeno ili otežano pristupiti knjižnici i njenim uslugama.

Kroz povijesni pregled prikazan je tijek razvoja pokretnih knjižnica u svijetu i u Hrvatskoj s naglaskom na Program razvoja mreže pokretnih knjižnica u Republici Hrvatskoj za razdoblje od 2023. do 2032.godine.

Projekt „Knjiga na kotačima“ primjer je pokretne knjižnice čije osnivanje je financirano iz socijalnog fonda Europske unije. Iako se način financiranja razlikuje od financiranja pokretnih knjižnica do tada prisutnih u Republici Hrvatskoj, ona također utemeljenje svoga rada nalazi u Standardu za narodne knjižnice i u Smjernicama za pokretne knjižnice.

Uspostavljanjem pokretne knjižnice nastojali su se ojačati i proširiti kapaciteti knjižnice za obavljanje njezine osnovne zadaće, a to je promicanje čitanja za sve. Različitim aktivnostima u vidu predavanja, radionica i sl. obuhvaćene su sve ciljne skupine. Provedeno je istraživanje čiji rezultati govore o čitalačkim aktivnostima i o važnosti pokretne knjižnice za poticaj čitanja na području Grada Hrvatske Kostajnice i susjednih općina.

Ključne riječi: pokretna knjižnica, projekt „Knjiga na kotačima“, promicanje čitanja

A mobile library based on the example of the „Books on Wheels“ project of the Milivoj Cvetnić City Library Hrvatska Kostajnica

Summary

The thesis talks about the mobile library through the example of the "Book on Wheels" project of the Milivoj Cvetnić City Library from Hrvatska Kostajnica. After the introduction and definition of the concept of mobile library, its purpose and the role it plays for the population who, for any reason, are unable to access or can hardly access the library and its services are discussed.

Through a historical review, the course of development of mobile libraries in the world and in Croatia is presented, with an emphasis on the Program for the Development of the Network of Mobile Libraries in the Republic of Croatia for the period from 2023 to 2032.

The "Book on wheels" project is an example of a mobile library, the establishment of which was financed by the social fund of the European Union. Although the method of financing is different from the financing of mobile libraries present in the Republic of Croatia until then, it also finds the foundation of its work in the Standard for Public Libraries and the Guidelines for Mobile Libraries.

By establishing a mobile library, efforts were made to strengthen and expand the library's capacity to perform its basic task, which is to promote reading for everyone. Various activities in the form of lectures, workshops, etc. cover all target groups. A survey was conducted, the results of which speak about reading activities and the importance of a mobile library for encouraging reading in the area of Hrvatska Kostajnica and neighboring municipalities.

Keywords: mobile library, Book on Wheels project, reading promotion